

PÕLISUSE FAKTOR VÄHEMUSRAHVUSLIKU IDENTITEEDI KUJUNEMISEL EESTIS

Eestivenelaste ja ingerisoomlaste võrdlusanalüüsi põhjal Dmitri R. Mihhailov

1. EESTIVENELASED JA INGERISOOMLASED: ERINEVUSTE PEEGELDUSED

Meie lähenemine eestivenelaste identiteedi analüüsile on rajatud võrdlusele ingerisoomlastega. Kuid viimased ei ole mõeldud lihtsalt taustaks. Need on kaks väga erinevat vähemusrühvast Eestis, igapähe oma saatus ja seega erinev identiteedi kujunemise lugu. Tutvudes varasemate kirjeldustega (Katus, 2000), tekkis kiusatus paigutada nad mitte üksteise kõrvale, vaid vastastiku nii, et üheskoos nad moodustaksid teineteist täiendava ideaalse tüübi, ehk terviku, kus üks heidab valguse teisele, peegeldades oma läikivatelt pindadelt valguse sinna, kus teisel on oletatavasti hämarad õõnsused.

See on riskantne ettevõtmine, kuna eeldab teadmiste ülekandmise võimalust ühelt reaalselt eksisteerivalt objektilt teisele. Võiks isegi öelda, et me üritame arvata ära eestivenelaste kirjeldust ingerisoomlaste peegelpildis. Ja vastupidi. Seda võtet võib nimetada *erinevuste dekonstruktsiooniks*: erinevused, mis ei leia kinnitust vastaspoole peegelpildis, muutuvad kahtlasteks, kui nad ei haihtu ka peeglis ju siis tegemist on reaalse, mitte näiliste erinevustega. See tähendab, et me peame kahtlema teoreetiliselt, mis on radikaalsem kui kahelda empiiriliste andmete erinevuses – mõnikord just empiiriline identsus viitab drastilise erinevuse olemasolule. Seega küsime: *kas eestivenelaste ja ingerisoomlaste identiteedil ongi üldse erinevusi?*

Eksituste vältimiseks on ainult üks moodus: lasta haarata võrreldavad inimkooslused ühtse saatus (sündmustiku loogika) võimu poolt ja vaadata, kui erinevalt üks ja teine osaleb oma saatus teostamises. - Nii, et näiteks reaalses kogukonnas põlvkondade väljavahetuste sündmused, mis on seotud emade põlvkonna erinevusega tütarde põlvkonna omadest, saab kirjeldada ühtse üleminekuloogika põhjal (selleks on meil „sotsiaalse draama“ teooria, millest sai alguse „perfomatiivne antropoloogia“ – Turner, 1974, 1987), mis on sama nii eestivenelaste, ingerisoomlaste kui ka eestlaste kogukondades. Muidugi see on ka oletus, kuid me ei vaidlusta praegu siin venelaste ja soome-ugri rahvaste kultuurantropoloogilist lähedust. (Sügavamana erinevuste dekonstruktsiooni läbiviimiseks tuleb ka selles eelduses kahelda.)

Mida kontrastsemad on võrreldavate koosluste erinevused seda julgemalt me peame otsima neid hüpoteetiliselt saatuslikke sündmusi, mis teostavad nende erinevuste „loogilist elimineerimist“.

Selleks võib olla mingi kogukondlik projekt, näiteks kultuuriautonoomia projekt või ümberasumine „ajaloolisele“ kodumaale. Kui dekonstruktsioon ei toimu reaalses aeg-ruumis, siis võib eksperimenteerida virtuaalse hüperreaalsusega – uurida hoiakuid ja stereotüüpe (seoses meediasündmustega). Meie uurimus siiski tegeleb realselt sündinud muudatustega.

Kui nii või teisiti erinevusi ei õnnestu dekonstrueerida, ja nende reaalsuses ei saa kahelda, siis meil tekib positiivne šanss *vastastikku mõista kirjeldatud koosluste erinevusi*. Sattuda nõ ühise sündmuse jõuvälja. Olgu selline *sündmuslooline lähenemine* üksteise mõistmise nimel meie uurimustöö teoreetiliseks alibiks – et me ikka tegeleme integratsiooni sündmusega. Isegi selle konstrueerimisega. Seda enam, et autor on kohustatud tunnistama enda kuulumist eestivenelaste kogukonda ja selle probleemidega aktiivselt tegutsenud (Михайлов, 1995).

Seega kui me tahame lükata ümber mõned harjumuspärased hüpoteesid eestivenelaste kohta kuid ei suuda veenvalt midagi asemele pakkuda, ju siis see tähendab, et dekonstruktsiooni meetod pole veel päris küps. Et me pole oma saatusele pihta saanud. Tavaliselt saatus annab märku, kui mõõda paned, nagu õpetavad vanad stoikud, tuleb ainult armastada seda (*amor fati*), kui dramaatiliseks see ka ei kujuneks. Kui minna kaasa meediasündmuse loogikaga, siis hakkavad paistma ka identiteetide simulatsioonid, samasuse tühjad kestad, kuhu võib pugeda, peites end kahtlaste erinevuste eest. Kui minna reaalse sündmusega kaasa, siis vastupidi mõni erinevus paistab olema nii suur, et tuleb formuleerida julgemaid hüpoteesid ja radikaalsemad dekonstrueerimise meetodid.

Tundub, et just etniliste identiteetide uurimise eesmärgil selline (vastastiku peegeldava) võrdlusmeetodi kasutamine on igati õigustatud. Kõige üldisem märkus oleks siin, et mõlemad võrreldavad rühmad esindavad rahvaid (etnoseid), kes on sajandeid elanud tihedas naabruses, siis aga olles inkorporeeritud teise rahvuse poolt siis aga olles oma vahel läbipõimunud ja lõpuks hoopiski läbiseegi assotsieerunud. Seega on loogiline oletada, et ka nende identiteedid muutusid ühiselt, tihedas vastasseisus ja võitluses oma vahel. Kord eemaldudes, kord jälle haarates üks teisest kinni ajaloo dramaatiliste sündmuste pöördel, kuni lõpuks leidsid end erinevate rahvusrühmade kildude alt Eesti rahva koosseisus.

Meie uurimus ei ole pühendatud riigiidentiteedile, kuigi siin-seal sellest on tihti juttu. Meie jaoks riigiidentiteet tähendab siin selle üsna kaootilise ja saamisejärgus oleva rahvaterviku hakatise kramplikud püüded konstitueerida oma elanikkonda, panna kokku „multikultuurse ansambli“, võimaliku ühise saatuse tunnetamist ning selles teostusest rahvusvähemuse subjektina osalemist.

I.1. Demosotsioloogilised peegeldused

Kõige üldisemad võrdlusandmed on seotud 1989.aasta rahvaloendusega. See on kriitiline aasta. Loenduse põhjal (ingeri)soomlasteks pani end Eestis kirja 16965 inimest. Demograafiline rekonstruktsioon aga pakub hoopis suuremat aru – 28900 (Katus jt, 2000: 54). „Eestivenelaste“ arvu saab ainult rekonstrueerida ja selle demograafiliselt tuletatud arv on 37500 inimest 1989.a.seisuga. Mõlemad rahvusvähemuse hinnangud on põhjendatud kuid samas võrreldamatud, peegeldades juba selles lihtsas küsimuses (palju neid siis tegelikult oli?) identiteediprobleemi olemasolu.

„**Eestivenelaste**“ identiteedi kohta ei saa otse küsida, kuna ei selle ega mingi teise nime all seda Eestis juurdunud põlisvenelasi rühma ei tunta. Võib väita, et neil enestel puudub selgepiiriline subjektiivne enesemääratlus. Ja mitte kõigil selle rühma identiteedikandjatel polnud

enesemääratlus kujunenud probleemiks 1989.aastal. Ärkamine alles algas¹. Mõisted „коренные русские», «старожильческое русское население» oli samuti pigem väline konstruktsioon, ja vaatamata oma subjektiivsele läbipaistvusele äratasid küsimusi, mis kriteeriumide alusel keegi kuulud sinna või mitte.

Vähemalt üks oluline kriteerium (subjektiivne enesemääratlus) oli seega probleemne. Kahjuks, uurimusi mis lubaksid jälgida eestivenelaste enesemääratluse kujunemist/taastamist hilisemal perioodil pole seni tehtud. See osutab liga suure kaalu objektiivsete - demograafiliste ja juriidiliste - kriteeriumide valikule. Praktiliselt eestivenelaste määratlemisel peamised kriteeriumid on

- õigusjärgse EV kodaniku staatus (tugev kriteerium, ehk piisav tingimus), ja
- vähemalt teises põlves Eestis sündinu alaline elanik (nõrk kriteerium, ehk diskrimineeriv tingimus).

Reaalselt kasutatav tunnuste kombinatsioon oleneb paljuski andmete puudulikkusest. Näiteks Eesti Põlisuse Uuringu (EPU-1998) käigus üldlvalimi rekonstrueerimisel ei saanud täiel määral kasutada 1989.a. rahvaloendust, kuna andmed vanemate päritolu kohta olid puudulikud. Pidi lähtuma 1945.aasta numbrist - 23000. Niipalju eestivenelasi oli hinnanguliselt jäänud elama Eesti poolele pärast 1944. toimunud piiride nihutamist, mille tulemusel vähemalt 56000 eestivenelast (põhiliselt Petserimaa asukad) sattusid elama Vene Föderatsiooni koosseisu (Katus jt. 2000:52, toetades Eesti demograafi Kaufmanni 1967.a uuringule).

Kuna pole teada, kui suur osa eestivenelasi osales hilisemas immigratsiooni protsessis (kolides elama Eesti), siis arv 37500 see on absoluutselt minimaalne hinnang, mis on arvutuslikult tuletatud 1945. seisundist. Kuid ka üle 50000 see arv ei saanud 1989. ulatuda, arvestades tugevat kriteeriumi, st tõenäolist õigusjärgsete Eesti kodanike arvu (vt Mihhailov, 2006) ja 5%-st assimilatsioonikadu (vt edasi). Meie ligikaudne hinnang eestivenelaste tuumikrühma suurusele 1989. seisuga on 40000-45000 in.

Tervikliku peegelpildi saamiseks võrdluses Venemaalt tulnud ingerisoomlastega oluline on rõhutada, et samaaegselt Venemaa territooriumil elab umbes kaks korda suurem arv endisi eestivenelasi ja nende otseseid järglasi, kellel on formaalne õigus taastada Eesti kodakondsuse, kuid kelle identiteet erineb juba Eestis elava tuumikrühma omast, kuna alates 1945. peale on kasvanus vähemalt kaks põlvkonda. Kolmandas põlvkonnas aga toimuvad juba identiteedi pöördumatud muutused, mis on seotud põlistumise protsessidega, mis lubab alustada „diskrimineerimist“ (eristamist). Siiski, kuni Venemaale jäänud eestivenelaste identiteediuuringud ei kinnita vastupidist, seni me oletame teatud sarnasust regionaalsel tasandil mõlema eestivenelaste rühma vahel, st on alust rääkida 120–135 tuh. „*baltivene subkultuuri*“ kandjast.

Ingerisoomlaste identifitseerimise probleemid on pigem vastupidised. Eestivenelastega samas suurusjärgus (ligi 100 tuh. ingerisoomlast elas veel 1940.a. Ingerimaal) regionaalne kooslus, kes vastupidiselt eestivenelastele omas selgelt teadvustatud etnilist (subetnilist) vähemusrahvuse identiteeti, kuid asudes ümber pärast pikka kolgatasteed elama Eestisse (hinnanguliselt ligi 29000 in), hakkas nagu seda kiiresti kaotama, oletatavasti assimileerudes eestlastega (Katus jt, 2000:54), kui uskuda rahvaloenduse enesemääratlemise andmeid (ligi 17000).

Eesti Ingerisoomlaste Liit räägib arvust - 16500 in., samuti 1989.a. seisuga. Meie 2000.a. uurimuse käigus torkas silma Rahvastikuregistris üsna sagedased soome nimede tagasi muutmise juhtumid tervete perekondade kaupa. Kõik see lubab kahelda esitatud hüpoteesis, et ajavahemikus

¹ Näiteks, eestivenelaste esimene kultuuriühing *Eestimaa Vene Kultuuri Selt* oli loodud 1989. a. (Михайлов, 1995)

1956.-1989. toimus massiline ingerisoomlaste assimilatsioon, eriti noortes kohortides. Nagu me allpool näeme, osaliselt see puudutab ainult noorte keelelist identiteeti.

Tähendab ingerisoomlastega toimub samasugune enesemääratluse taastamise protsess, nagu ka eestivenelastega. See on normaalne trend, eriti paljukannatanud rahva juures. Ja me võime julgelt orienteeruda demograafiliselt rekonstrueeritud objektiivsele hinnangule, mis on enam kui 1/3 võrra suurem arv. Selge see, et iseseisev Eesti muutus atraktiivseks immigratsioonimaaks Venemaale jäänud ingerisoomlaste enamuse silmis, tõstes seega Eestimaa ingerlasi tuumikrühma staatusesse. Seega me saame ka edaspidi süvendada oma võrdlusanalüüsi ja julgelt tõmmata neid paralleele, mis lubavad heita valguse eestivenelaste ja ingerisoomlaste erinevustele.

Metodoloogiline märkus. Üks väga oluline erinevus puudutab ingerisoomlaste traagilist saatust. Sellel faktil on suur metodoloogiline väärtus, kuna heidab valguse ka eestivenelaste draamale. Ühise saatuse (*a/the common fate*) äratundmine ja kirjeldus on meie sündmusloolise lähenemise nurgakiviks – teisiti oleks raske mõista mõlema rahvusvähemuse identiteedikriiside olemust ja põhjendada, miks eestivenelaste vähemusliku identiteedi kujunemise kogemus võib olla ideaalmudeliks immigrantrahvastiku riigiidentiteedi kujundamisel integratsiooni käigus. Muidu jääb ebaselgeks, miks eestivenelaste kogukonda võib käsitleda kui integratsiooni „tugeva ühisosa“ kandjat, saatuslikku kogemust mis kandub üle immigrantrahvastikule ja seob neid enda ja eestlaste saatusega.

„Ühise saatuse“ mõiste kuulub autori poolt edasi arendatava „sotsiaalse draama“ kontseptsiooni juurde (Mihhailov, 2003). Võib väita, et just tänu dramaatiliste ajaloosündmuste keerdkäikudele, kuhu olid haaratud enamus ingerisoomlasi, kujunes see, mida võib nimetada rahva ühiseks („kollektiivseks“) kehaks – sündmuste põhjuslikus, kuhu antud kooslus on haaratud ja mida ta ise ka teostab oma projektiivse käitumisega. Ingerisoomlaste saatus ei resoneeri ainult nende ajaloosündmustega, mis käisid üle Ingerimaa XX sajandil jooksul: Vene revolutsioon, kollektiviseerimine, massilised repressioonid (küüditamine, sundevakueerimine), tagasipöördumine, ümberasumine Eestisse ja Soome (vt LISA 1).

Põhjuslikuse sügavustes ingerisoomlased on nagu eestivenelaste saatusekaaslased, kuigi moodustab eraldi sotsiaalse keha. Peegelduste jäme ots on siin ingerisoomlaste käes, kuna nende saatus on mõjutanud nende identiteediarengut väga tugevalt.

I.2. Paikse- ja rändrahva erinevused: koosluste soovanuseline struktuur

Alljärgnevalt võrdleme eestivenelasi ja ingerisoomlasi nende põhiliste demograafiliste näitajate ja struktuuride lõikes, jätkates varasema uurimuse käiku (Katus jt, 2000). Kõigepealt vaatame lähemalt artiklile lisatud tabelandmed, mis lubavad täpsustada ja parandada vigu meie varases võrdlusanalüüsis (Mihhailov, 1996a), mis põhines EPSU standardtabelite andmetel, kus eestivenelaste valim oli liiga napp (190 in). Uute andmete sekundaarne analüüs teenib meie sotsiaalsete koostete uurimise eesmärke, ja siintehtud järelduste eest nimetatud autorid ei kannu mingit vastutust. Võrreldes „peegelpildis“ kahte vastastikku seatud kooslust, me tahame põhjendada järgmist hüpoteesi, mis seletaks nende olulisemad erinevused:

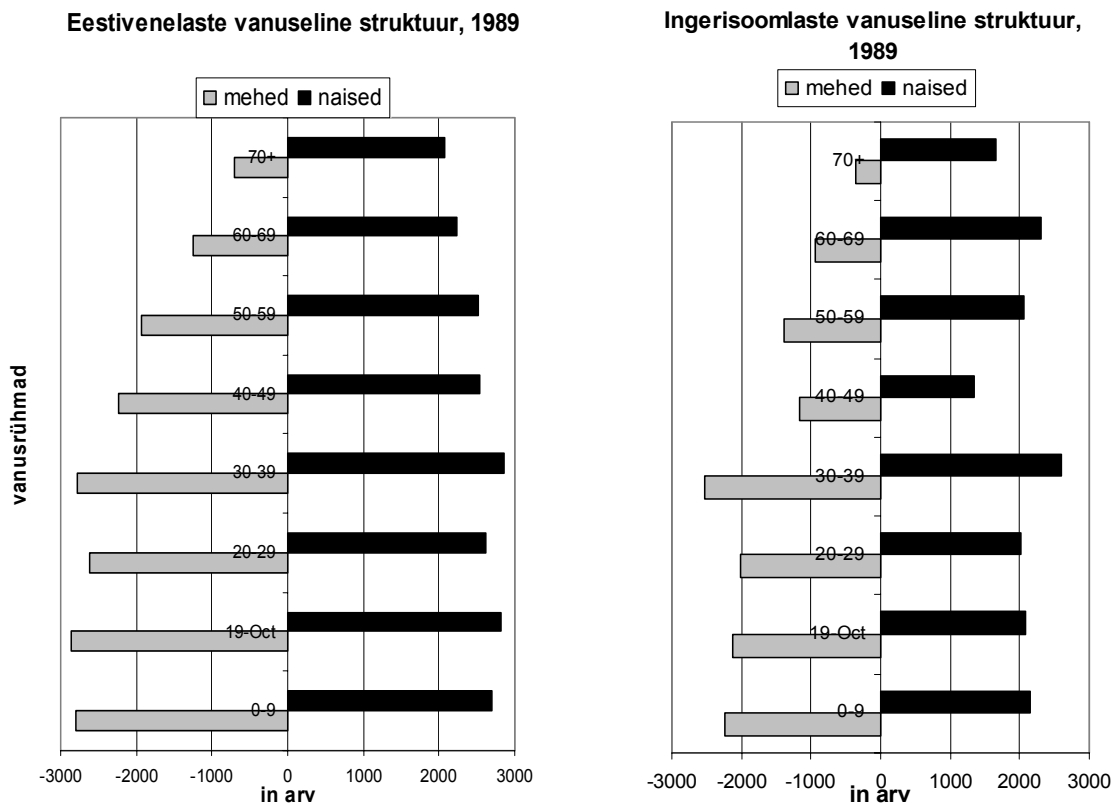
- ingerisoomlaste saatus vormis neid randavaks (nomaadi-tüüpi liikmeskonnaga) kogukonnaks,
- eestivenelaste saatus aga vastupidi - paikseks (monaadi-tüüpi liikmeskonnaga) autonoomseks koosluseks.

Alustame kirjeldust nende soovanuseliste struktuuride võrdlusega. Aluseks tuleb võtta 1989. kui baasaasta andmed, kuna demograafilistel kaalutlustel 1998.a. *EPU küsitluses osalesid ainult naised*. Mõlema rahvusvähemuse põlvkondade demograafiline taastamine oli Eesti Demograafiainstituudi teadurite poolt varem hoolikalt läbiviidud, mis annab meil võimaluse esmakordselt kasutada seostatud andmerekad läbi kolme-nelja täiskasvanute (vanavanemate-vanemate-tütarde-lastelaste) põlvkonna. Antud töös võrdleme kahe, harvem kolme põlvkonna panust koosluse identiteeti.

Isegi jämeda (suurte, 10.aasta kaupa liidetud kohortide) vanusstruktuuri pildilt on näha, et ingerisoomlaste kogukonnas kolmikpõlvkondade struktuurid on hästi eristatavad – vanusstruktuur on võnklik, eriti võrreldes eestivenelaste klassikaliselt stabiilse (kuulikujuliselt silutud) vanusstruktuuriga.

Mõlema koosluse vanuselise püramiidi suuremad erinevused on vanemate kohortide soolises asümmeetrias: eriti suur on see ingerisoomlaste kogukonnas, kus

- vanu mehi on eriti vähe ja
- on ebanormaalselt suur eakate (1929.-1933.aa sündinute) naiste osakaal.

Joonis 1. Eestivenelaste ja ingerisoomlaste soovanuseline struktuur 1989.a. rekonstrueeritud põlvkondade andmeil. Allikas: *Katus jt., 2000: 56, 87.*

Võngete struktuuri peenem võrdlus lubab eristada kahte sündinud põlvkondade seeriat:

Esimene seeria (sõja- ja murrangu-aegadel sündinud põlvkonnad)

– on esitatud minimaalse osakaaluga (eriti ingerisoomlaste kogukonnas)

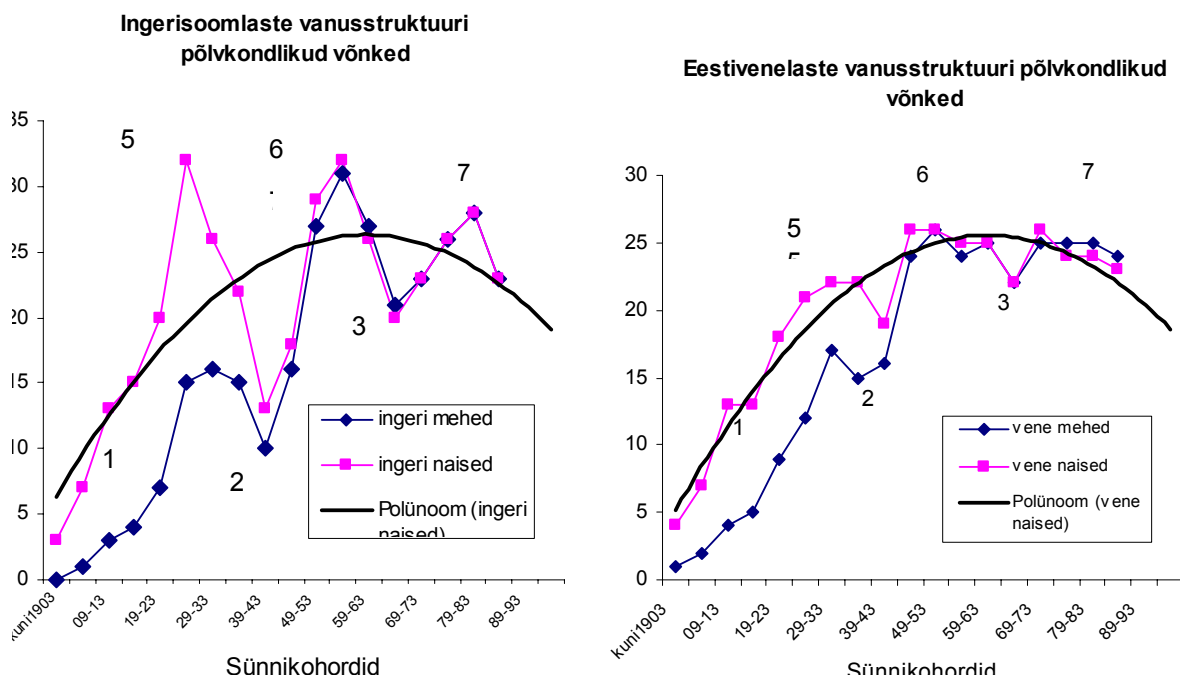
- 1) (1914.-1918.) I Maailmasõja ajal sündinud vanavanemad,
- 2) (1939.-1943.) nende II Maailmasõja ajal sündinud lapsed (tinglikult „vanemate põlvkond“),
- 3) (1964.-1968.) nende tormilistel „60.datel“ sündinud lapsed
- 4) (1989.-1993.) nende „laulva revolutsiooni“ aegu Eestis sündinud lapselapsed.

Teine seeria (rahu- ja stagnaajal sündinud põlvkonnad)

– on esitatud maksimaalse osakaaluga mõlemas kooslustes

- 5) (1924.-1933.) kollektiviseerimise algperioodil sündinud vanavanemad
- 6) (1949.-1958.) nende sõjajärgsel stalinismi ja selle lõppemise perioodi lapsed (k.a. „1956.a lapsed“, sündinud laagritest vabastatud ja liikvele asunud vanematel)
- 7) (1974.-1983) viimaste „stagnaajal“ sündinud rohked lapsed
- 8) (1999.-) taasiseseisvunud Eesti (stabiilsetes) tingimustes sündinud lapselapsed

Ingerisoomlastel amplituudid esimese (sõjaajal) ja teise (rahuajal sündinud) põlvkondade seeria vahel on 3 korda suuremad kui eestivenelastel, kelle silutud struktuurikõver on tüüpiline paikse elanikkonna kohta ja sarnaneb eestlaste omaga. Vt. Joonis 2.

Joonis 2. Vanusstruktuuri võnked sõjaajal sündinud põlvkondade seeria (1, 2, 3) ja rahuajal sündinud põlvkondade seeria (5, 6, 7) vahel. Naiste keskmise trendi foonil. 1989.a seisund.

Allikas: Katus jt, 2000: 56; autori töötlus.

Interpretatsioon. Kui läheneda eestivenelaste ja ingerisoomlaste koosluste koosseisule sündmuslooliselt, siis identiteedi kujunemise mõistmise seisukohalt oluline on fakt, et just nimelt rahu- ja stagnaajal sündinud kolmik-põlvkondade domineerimine määrab kogukondade koosseisu, eriti ingerisoomlastel, kus sõja ja ärevate sündmuste aastate sünnipõlvkonnad on enam kui kaks korda väiksemad. Ja tegu pole siin sündimuses või repressioonide mõjus. Sündimus oli kõrge ja sõdade-repressioonide mõju avaldus struktuuris meeste „ülenormatiivselt“ kõrges suremuses vanimates kohortides. Kuid samas eakate naiste osakaal on just represseeritud ingerlastel samuti „ülenormatiivselt“ suur. Tundub, et naised on võtnud kanda kadunud meeste rolli perekonnas.

Järelikult sündmuste loogika, mida reedab ingerlaste juhtum, on siin teine. Ja nimelt: „sõja-põlvkonnad“ ei osale paikse kogukonna moodustamisel. Nendes perekondades on kahjustatud või koguni puudub oma „kogukonnaga“ identifitseerimise „sotsiaalne geen“: kui kahe, kolme või isegi nelja põlvkonna sotsialiseerimise kogemus on saatuslikult häiritud ja töötab paikse identiteedi vastu, siis sellised pered lihtsalt hajuvad, assimileerudes liikuvast massis. Isegi sõja ajal Eestisse imbunud ingerlasi saadeti välja 1947.-1950. Nad pöörlesid migratsiooni voogudes nagu teised sajad tuhanded Eestist läbivoolanud migrandid, ainult et kogu perekonnaga. Nad ei setti, ei moodusta saldot, mis on juba tugeva selektiivse mehhanismi olemasolu näitaja. Ilmselt selliste identiteeti kaotanud, tihti end venelasteks pidanud ingerisoomlaste olemasolu pidi arvestama juurde 1989.a. rahvaloenduses fikseeritud ingerisoomlaste arvule, ja keda Ingerisoomlaste Liit ei tähenda oma nimekirjades.

See hüpotees lubab jämedalt hinnata Eestisse ümberasunud ingerisoomlaste dramaatilist identiteedikagu. Juttu võib olla maksimaalselt 10 tuhandest, mis moodustas ligi 1/3 1989.a. arvust. See on ingerlaste panus „uut tüüpi“ nõukogude inimese loomisesse.

Sama võib tõdeda ka eestivenelaste kohta: me peame samuti arvestama eestivenelaste massistumisega, st assimileerumisega migrantide, ehk välispäritolurahvastikku hulka². Autori hinnangutel, mida kinnitavad ka teised eestivenelaste vaatlused, nende identiteedi erosioon oli pinnapealne kohandumine suure immigrantrahvastiku massiga. Ja seotud tõrjutusega, eesti keele oskuse nõrgenemisega väikearvulistes laste põlvkondades (vt edasi *Joonis 3*).

Riigiidentiteedist. Ohtlikumaks osutus hoopis teine arendus: „nõukogude inimese“ identiteedi kriisi leevendas selle moratorium „vene patrioodi“ sildi all. - Immigrantrahvastiku massistumine jätkub nüüd vene natsionalismi sildi all ja see protsess on täiesti sünkroonne Venemaal toimuvaga, kuid ekslik oleks rääkida immigrantrahvastiku riigiidentiteedi motivatsiooni muutusega Vene riigi kasuks. Selle ohu vastu eestivenelastel enestel on väga tugev immuunsus olemas, kuid suureks takistuseks sellise immuunsuse ja eestivenelaste identiteedi levikuks immigrantrahvastiku seas on Eesti *riigiidentiteedi* probleem. Mis viis praktiliselt naturalisatsiooni protsesside seiskumiseni vanemates põlvkondades pärast 1997.aastat (vt LISA 3; Mihhailov, 2006). See oli Integratsiooniprogrammi suur viga vastanda noorte ja vanemate põlvkonnad Eesti kodakondsuse saamisel, kuna purustas taasteprotsesside pinnal tekkiva motivatsiooni. Mingite stiimulite loomisega noorte jaoks motiveerituse nõrkust ei saa korvata. See on üks valus õppetund põlisuse faktori ignoreerimisel.

Tuleb arvestada, et eestivenelaste puhul on tegu oluliselt erineva situatsiooniga – neil puudub võimalus ühitada ingerisoomlaste moel Eesti ja Soome „riigiidentiteetid“. Ja mitte ainult selle tõttu, et eestivenelased on Eesti venelased, põlised, kelle identiteet on põimunud Eesti riigi saatusega. Et olla integratsiooni „tugevaks ühisosaks“ immigrantrahvatiku ja eestlaste vahel tuleb

² Sotsiaalne desintegratsioon ja identiteedikriisi see taust ei kuulu otseselt antud uurimustöös eesmärkide juurde juba seetõttu, et hoiatades levinud väärarusaama eest, see kriis eestivenelastel ei ole nii ulatuslik, ja ei luba rääkida venelaste sovetiseerimisest, mingist segaidentiteedist, ignoreerides põlvkondadepikkust eestivenelaste ja immigrantrahvastiku erinevust.

toetada siia ümberasunud venelaste põlistumist, aga mitte unistada nende „dekoloniseerimisest“ – ja seda vaatamata noore põlvkonna identiteediotsingute riskidele. Neid riske saab minimiseerida kui eestivenelaste vähemusest saab nende loomulik referentsrühm. Kunagine vastasseis Venemaalmeelsete migrantide esindustega on jäänud minevikku – koos kunagiste migrantidega, kes on nüüd valmis integreeruma Eesti kodanikuühiskonda. Enamgi veel: nüüd vanemad on sunnitud sotsialiseeruma koos oma lastega. Ja sellist võimsat motivatsiooni teket ei tori ignoreerida. See on absoluutselt uus olukord: sotsiaalne moratorium, kus toimub põlvkondade korrelatiivne sotsialiseerimine (Mihhailov, 2001).

Teisest küljest eestivenelased on vaata et rohkemgi huvitatud immigrantide põlistumises. Põhjus on väga tõsine: eestivenelastel seni puudub oma *kollektiivne* sotsiaalne keha – kogukond. Erinevalt ingerisoomlastest, kes on migreerunud perekondadega, kellel on tihe perekondade, suguvõsade, kogukondade, seltside koguduste, rahvusvaheliste organisatsioonide ja korporatsioonide võrgustik. Selles peitubki eestivenelaste kultuuriautonomia realiseerimise raskus. Kui lühidalt kokku võtta, siis idee iva on selles, et ainult immigrantrahvastiku arvelt eestivenelased saavad kogukonnastuda - konstrueerida ja vormistada immigrantide ressursidest eestivenelaste kui rahvusvähemuse sotsiaalse keha. See oleks konkureeriv projekt, mis hoiaks ära massistunud immigrantrahvastiku kristalliseerimist Venemaa uueks diasporaaks (Popkov, 2003) ja seda juba Venemaa „lähisvälismaa kontseptsiooni“ jõujoonte järgi. Vene riigiidentiteedile muidu vastu seista ei õnnestu. Eksterritoriaalne eestivenelaste kultuuriautonomia suudab ilmutada, teha nähtavaks selle jõuvälja sooned, mis toitsid muulaste edukat juurdumist Eesti pinnal mitme põlvkonna jooksul.

I. 3. Peegeldused: monaadid ja nomaadid

Teoreetiliseks alternatiiviks eestivenelaste kultuuriautonomiale võib olla ainult ingerisoomlaste identiteedimudel, mis eeldab pidevalt ümberasuva (migreeruva) rahvusvähemuse saatuse realiseerimist. Pärast „dekoloniseerimise“ ideede täieliku läbikukkumist Eestis ma ei näe erilist põhjust isegi teoreetiliselt analüüsida seda varianti venelase jaoks. Siiski mõõnan, et juhul kui eestivenelaste kultuuriautonomia juba töötaks integratsioonimasina rollis terve põlvkonna jooksul ja ei suudaks kinnistuda või identiteedi osas ümber kodeerida immigrantrahvastiku liikuvaid kihte, siis jah, ingerisoomlaste kogukonna lugu võiks muutuda Euroopa kontekstis aktuaalseks, näiteks *nomaadiliste hulkade* kujunemise seisukohalt (Nancy, 1991; Negri, 2004)

Hulkadest kui jaotatud kooslusetüübist, millel põhimõtteliselt puudub „ühine osa“ (hulk ilma 1), siin ainult niipalju, et heita reljeefsemat valgust juurdunud eestivenelaste ja migreeruva ingerisoomlaste koosluste erinevustele. Eestivenelaste kooslus koosneb „monaadidest“, ehk iseküllaldastest ühikutest, kes ei vaja välist kollektiivset keha, mis neid ühenaks, kuna igas ühikus erineva selguse ja intensiivsusega varieerub ühine saatus. Sellist saatuslikku enesetostust võib kirjeldada modernismi raames umbes nii, nagu teeb seda Giddens oma strukturatsiooni kontseptsioonis, eeldades et monaadid on tegutsevad individualistid, kelle saatus on nende kätes.

Adekvaatsem koosluse mudel oleks aga mingi hulk üksusi, mis paisatakse *süüdmusesse*, mille kulg on põhimõtteliselt määratlemata. Igasugune vaba või mitte liikumine mööda või risti kulgeva süüdmuse jõujooni on saatuslik, teostades või muutes süüdmuse kulgu, kaasa arvatud osalemist selles. See võib nimetada kodutu inimese (pere, koosluse) saatus, kes on sunnitud looma igasuguseid ajutise iseloomuga kooslusi-ansambleid. Selles mõttes ka paiksel juurdunud monaadide kultuuriautonomia on üks näide hulga ansamblist, kuigi erilist harmooniat valikulises liitumises immigrantidega siin ei saa olla. Küsida saab ainult: kas selline ansambel saab olema immanentne kulgevale süüdmusele, milles me oleme kaasosalised? Pole mingit garantiid, et monaadide ansambel ei lagune nomaadide hulgaks. Või vastupidi.

Sündmused on siiski veel väga haruldased asjad, seda enam, et riigivõimud näevad tohutu vaeva, et midagi sellist ei juhtuks; et oleks „kord majas“; et peletada eemale igasugust määratlematust, et simuleerida riiklikul tasandil ammusurnud sündmuste kordust.

Minu arvates riigiidentiteedi küsimus on seega küsimus: kuidas vastupidi juurde meelitada selline Sündmus, osalemine milles võib luua üksustest mingi ansambli. Olgu see kodanikuühiskonna ansambel või rahvusvähemuste kooslus. Üksuste nomenklatuuri või üksuste sisemist struktuuri ei saa ette määratleda. Üksuseks saamise sündmus ongi siin käige tähtsam sündmus. See ei saa olla universaalne, kuna allub sündmuse määratlematuse loogikale. Näiteks äsja vaagitud sõja-kohordid ja rahu-kohordid moodustasid ingerisoomlaste kogukonnas väga kontrastse harmoonilise terviku, üksuse, mis ilmselt konstitueeribki seda liiki (nomaadilist) kooslust. Ansambelilisisus seisneb selles, et näiteks kui üks koosluse element on nõrk, siis teised elemendid kompenseerivad seda puudust oma tugevusega. Just sellisena ma kujutan ette eestivenelaste ja immigratvenelaste ansamblit.

Identiteeti võib kirjeldada kui ansamblisse kuluvuse *sümbolit*. Selline sümbol peab tekkima. Sümbol on tühi märk, täpsemalt polegi mingi märk vaid asi (näiteks, „Pronksõdur“), mis saab sündmuses oma kodeeringu. Sümboli tühjus on „universaalne“. Kõik oleneb sündmuse käigust, osalemine milles annab üksustele elu ja mõte. Üksuste poolelt vaadatuna see võib olla „parool“, mingi sündmusele immanentne *lausung*, mille kaudu ansambli liikmed tunnevad ära kes ja kuidas osaleb sündmuses. Kui eestivenelane ei oska eesti keelt, siis tegu võib olla näiteks üksusega (perekonaga) kus religioosus asendab (mentaalselt kompenseerib) keele oskust ja harmoniseerib ansambli osalust sündmuses mittediskursiivses vormis.

2. KEELELINE IDENTITEET

Jätkame meie põlvkondade analüüsi. Vaatame alljärgnevalt eestivenelaste ja ingerisoomlaste identiteedi erinevusi põhikomponentide kaupa: kuidas muutus nende elementide kompositsioon põlvkondade vahetusel. Küsitlusandmed käivad EPU käigus küsitatud naiste kohta, ning nende kaudu mõlema vanema kohta eraldi. Tugev põlvkondadevaheline korrelatsioon ingerisoomlaste perekondades lubab soorita võrdluse üldistatud kujul, ilma et peaks laskuma kohortanalüüsi tasemele.

Keelelist identiteeti traditsiooniliselt võib pidada keskseks elemendiks. Kahe erineva kooslusetüübi puhul aga see ei pruugi nii olla. Paikses koosluses ei ole erilist põhjust keeleidentiteeti varieerida, seevastu keelekeskkonda vahetanul rändekooslusel põhjusi selleks võib olla mitmeid. Seda enam, et keeleidentiteeti muutusi tihti tõlgendatakse assimileerimise kontekstis kui etnilise (etnokultuurilise) identiteedi muutuse tunnust. Meie koosluste puhul põlvkondlikud erinevused on selles mõttes üsna kontrastsed.

Ingerisoomlased saavad kirjutada, et

„Liidu tegevuse peaesmärk on oma kultuuri ja keele säilitamine ja arendamine. Keeleprobleemid olid alguses väga tõsised, sest aastakümneid puudus inimestel võimalus kõnelda oma emakeeles, rääkimata võimalusest õppida koolis emakeeles. Sel ajal oli puudus nii keeleõpetajatest kui ka õppematerjalist. Suomi-Seura (Soome Selts), kes tegutseb Soomes sillana välissoomlaste ja Soome vahel, tuli meile appi. Suomi-Seura hakkas koolitama soome keele õpetajaid ning hankis ka õppematerjale. Alates 1992.aastast on soome keele kursuste korraldamist ja soome keele õpetajate täiendkoolitust toetanud Soome Tööministeerium.“(www.ingerisoomlste.liit.ee)

Sellist olukorda eestivenelastega pole kunagi juhtunud. Keelelise identiteedi seisukohalt emakeele unustamise muret neil nagu pole – kuid ilma kümme korda suurema venekeelse immigrantrahvastiku keskkonnata oleks see kindlasti tekkinud. Eestivenelaste ja ingerisoomlaste keeleidentiteedi erinevused iseloomustavad hästi mõlema koosluse vastakaid arengufaase: vana, ammu põlistunud vene vähemus ja uus, veel kujunemise faasis olev soome rahvusvähemus.

Märkus. Tuleb kohe ära märkida, et teatud mõttes Venemaalt Eestisse ümberasunud *idaestlaste* keelelise identiteedi probleemid samuti sarnanevad ingerisoomlaste omadega, kuigi neil pole raskusi end etniliselt määratleda. Seega jämedas laastus siintoodud kirjeldus ja selle analüüsitulemused võivad olla kasulikud ka laiemas kontekstis, näiteks idaeestlaste ja eestivenelaste identiteediprobleemide sümmeetria on hästi tajutavad mõlema rühma esindajatele. See avardab meie erinevuste dekonstruktsiooni meetodi rakendamise katsetama veelgi.

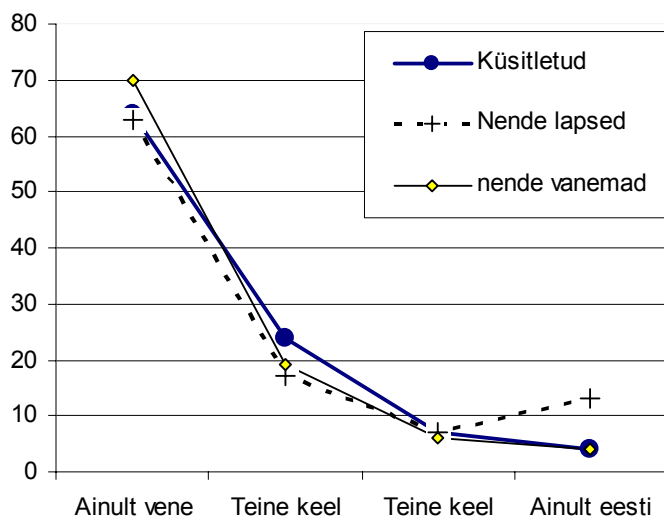
Eestivenelased. Nagu võib järeldada *Joonistel 3 ja 4* eestivenelaste identiteedi põhitunnused on kolme põlvkonna jooksul vähe muutunud ja räägivad keelelise ja etnilise identiteedi tugevnemise tendentsist. Absoluutne enamus (95%) küsitlenuist on sündinud Eestis ning ligi 90% määratleb end venelasteks, kelle lapsepõlve kodukeeleks on vene keel ja kes on käinud vene õpekeelega algkoolis. Samas torkab silma, et neljandikul (24%) oli teiseks kodukeeleks eesti keel.

Täpsemalt

- 1) 64% eestivenelaste kodukeeleks oli ainult vene keel
31% eestivenelastel kodukeelteks olid mõlemad - nii vene kui eesti keel, sh
- 2) 24% eesti keel oli teiseks kodukeeleks ja
- 3) 7% isegi esimeseks kodukeeleks.
- 4) 4% eestivenelaste kodukeeleks oli ainult eesti keel.

Eesti keele kasutamise andmeid on huvitav interpreteerida eestivenelaste keelelise identiteedi muutuste seisukohalt, hinnates seega põlvkondade assimilatsiooni potentsiaali.

Eestivenelaste kodukeele muutused põlvkonniti,%

Joonis 3. Keelelise identiteedi muutused kolme põlvkonna lõikes

Selleks võrdleme need esimese ja teise keelekasutamise andmed küsitletud vanematel ja nende lastel, kes on enamuses samuti täiskasvanud (pooled elavad eraldi oma perekondades). Küsitletud emad on siin „ekspertide“ rollis määratlemas oma laste keelelise ja rahvusliku identiteedi muutusi.

Me näeme, et eestivenelaste „keelelist assimilatsiooni“ võib hinnata tugevaks keskmiselt 10% eestivenelaste seas: neljas rühm, kes ise ei räägi oma kodus juba vene keelt. Kolmanda põlve järglastel selle näitaja järsk (3 kordne) tõus on toimunud eesti keele kui teise kodukeele osakaalu

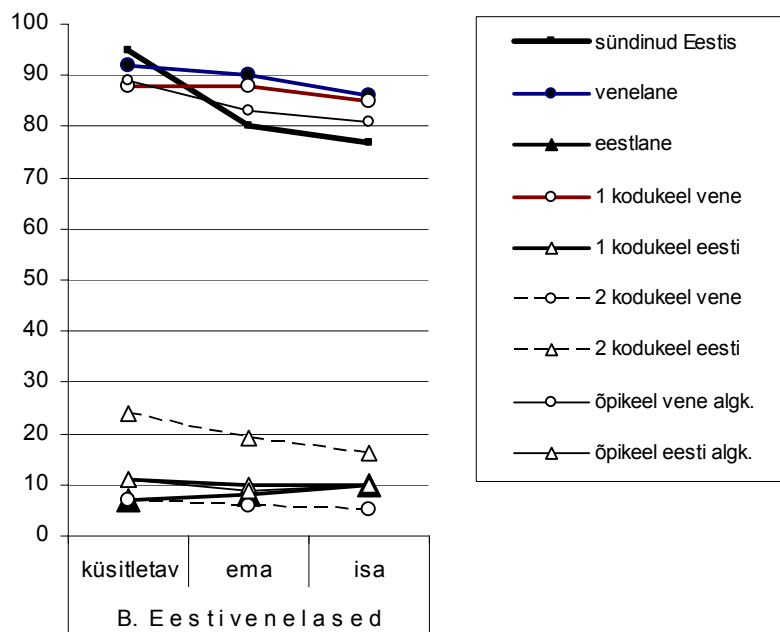
arvelt (1/3 võrra langus). Kuivõrd kakskeelsete perekondade osakaal realselt kahaneb (kas 31st 24%-ni või vähem), seda on praegu raske hinnata. Kuid eesti keele oskuse kahanemist noorte eestivenelaste seas on ka varem tähendatud (näiteks, Juri Maltsev oma 1996. aasta uurimuses).

Need 10% on jämedas laastus võetuna minimaalne „loomulik assimilatsioonikadu“ eestivenelaste uues generatsioonis. Seda potentsiaali võib nimetada ka segaabelude „assimilatsiooni tootlikkuseks“ kui hinnata eestivenelaste panust eestlaste taasteptsessi.

Võrreldes kaks põlvkonda varasema situatsiooniga, kui küsitletud hindasid oma vanemate lapsepõlvkodu keelekeskkonda (Joonis 4), võib rääkida assimilatsiooni tendentsi kasvust – umbes 5% võrra põlvkonna jooksul.

Vaatame need muutused veidi detailsemalt.

Kui arvestada segaabelude osakaalu kasvu eestivenelaste seas - ligi 20% küsitlenute abikaasadest peavad end eestlasteks ja 18% neist on käinud eesti algkoolis (teise kooselu juhul eestlastest abikaasade osakaal tõuseb 28%-ni), siis ligi 24% nende lastest võib pidada eestlasteks (esimeste laste seas 21, teiste seas 24, kolmandate ja enam seas 31%). ja räägivad oma kodus põhiliselt eesti keelt. Kui arvata maha „tugeva assimilatsiooni“ osa, siis nõrga assimilatsiooni potentsiaal jääb umbes samaks, mis oli küsitletavate vanematel.

Joonis 4. Eestivenelased: keeleidentiteedi muutused põlvkonniti

demograafilises mõttes. Ühise keelelise identiteedi jõuvalja haardest ei pääse ka siis, kui kõik teised identiteedi elemendid (religioon, kodakondsus jt) on nõrgenenud. Emakeelest loobumise surve on tugevaim identiteedi muutuse faktor, tõelise mutatsiooni algus, mis kindlasti nõuab kompenseerimist, äratub vastupanujõud. Keskkonnas, kus toimib selline mutatsioon, eestivenelaste keeleline assimileerimine, käivitub asendusmehhanism: assimilatsioonikadu täielikult korvatakse immigrantrahvastiku valikulise integreerimisega, eriti abielludes nende siinsündinud järglastega - „teise põlve immigrantidega“.

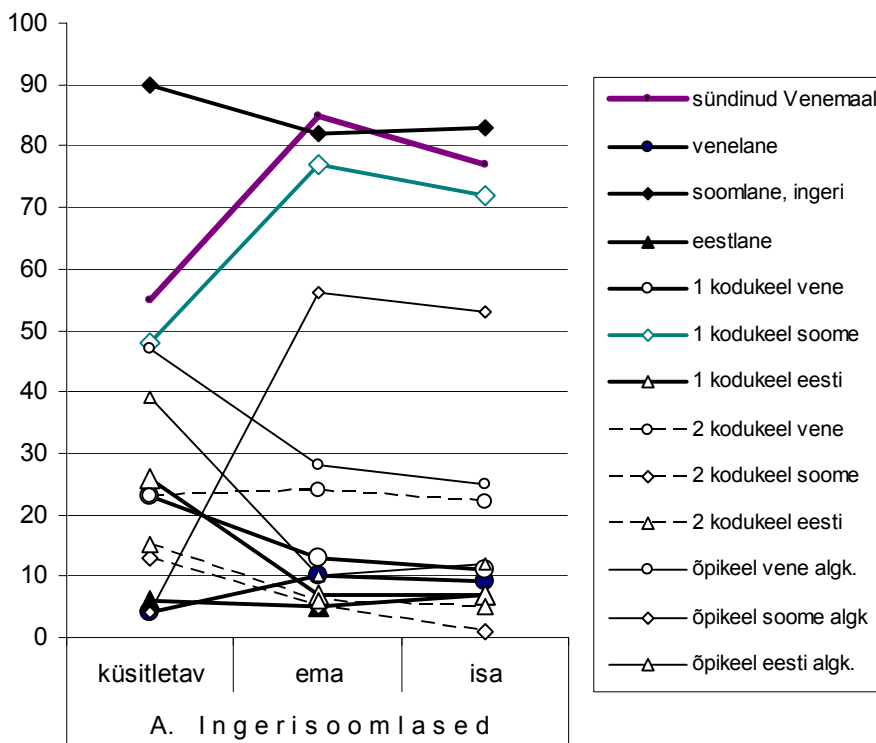
Selge see, et eestivenelaste kui vene rahvusvähemuse rühma abieluturul domineerivad siiski mitte eestlased vaid kasvav rühm Eestis sündinud teise põlve migrante, kes on juba piisavalt integreeritud, et hinnata põlisuse väärtust (ligi pooled abielud on nendega). Isegi Venemaal ja mujal sündinud migrante on küsitletute abikaasade seas ligi 1/3, ehk rohkem kui neid oli küsitletud eestivenelaste seas oli 1/5 (vt Joonis 4).

Teiste sõnadega, välispäritolurahvastikust on saanud paikse eestivenelaste taasteressurss. Ja seda mitte ainult

Kordame veelkord, et meie kontseptsiooni kohaselt eestivenelased mängivad loomuliku vahendaja rolli, funktsioneerides kui „interatsioonipump“. Tegemist on mitme põlvkonna jooksul väljakujunenud taastemehhanismiga, mis on ühine eestlastel ja eestivenelastel. Ja mis töötab eriti efektiivselt suletud olukorras, kui migratsioonivoogude käive Venemaaga on minimaalne ja miski ei takista siiajäänud immigrantrahvastiku põlistumist.

Ingerisoomlased. Hoopis teine situatsioon keeleidentiteedi arengu seisukohalt avaneb meile rändava vähemuse juures (vt Joonis 5). Piisab heita pilgu põlvkondadevahelistele trendidele, et märgata, et võrreldes eestivenelastega tegemist on vastupidise arengufaasiga: identifitseerimise trendid murduvad nii, et trendi jooned jooksevad struktuuris keskele kokku. Kokkuvõttes sisuliselt see tähendab, et ühe põlvkonna jooksul elatakse läbi sügav keeleidentiteedi muutuse kriis. Tegemist on selliste nihetega identifitseerimises (tunnuste ansambelis), mis osutavad ingerisoomlaste rühmateadvuse muutustele Venemaalt Eestisse ümberasumise tulemusel

ingerisoomlastest sai uus vähemusrahvus.

Seda võib tõlgendada tõelise sündmusena, uussünnina, millega kaasnes uus päritolumüüt ja uue staatusega kohane kultuuriautonomia projekt. See, mis nad olid elades Venemaal, ei saanud olla lihtsalt ülekantud Eesti pinnale. Seda enam, et mingit erilist organiseeritud ümberasustamist ei toimunud ja ingerisoomlaste „imbumine“ Eestisse toimus enamuses üldiste perekondlike ja töömigratsiooni

protsesside raames. Rühma uus konsolideerumine

Joonis 4. Ingerisoomlased: keelelise identiteedi muutused põlvkonniti.

toimus juba hiljem, Eesti taasiseseisvumise künnisel ning oli seotud uue riigiidentiteedi omaksvõtmise probleemiga.

Vaatame nüüd lähemalt ingerisoomlaste identifitseerimise struktuuri erinevusi ja selle muutusi komponentide lõikes.

Etniline enesemääratlus on ühtlaselt kõrge samuti nagu eestivenelaste puhul: ligi 85% määratleb end kui soomlane, harvem ingerlane (5%) või karjalane (1%). Tugeva assimilatsiooni osa moodustavad võrdselt (a 5%) vene ja eesti identiteediga ingerisoomlased.

Seevastu keelelise identiteedi poolest küsitelute erinevus nende vanematest on drastiline.

Esiteks kirjeldame vanemate põlvkonda. Sellest 80% olid sündinud väljaspool Eestit, valdavalt Venemaal, pea kõigil (3/4, eriti emadel) esimeseks lapsepõlvkodu keeleks oli soome keel, kusjuures enam kui 20% neist vene keel oli teiseks kodukeeleks. Ka kooliteed alustati 55% juhtumitel oma emakeeles, st soome õpikuelega algklassides, mis oli märkimisväärne eelis identiteedi säilitamise seisukohalt võrreldes teiste soome-ugri rahvastega Venemaal, kuigi 25% pidi ka siin õppima vene keeles. Isegi tugeva assimilatsiooni surve all olnutes perekondades, kus esimeseks keeleks sai vene keel (ligi 12%) ja hiljem eesti keel koos eestikeelse algkooliga (6%), siiski ka nende vanemate lapseas oli kokku ligi 5% perekondi, kelle teiseks kodukeeleks säilis soome keel. Seega analüüs kinnitab veelkord, et assimilatsiooni potentsiaal ingerisoomlaste mõlemas põlvkonnas säilib umbes 10% tasemel. Nagu ka eestivenelastel. Ainult ingerisoomlaste vanematel identiteedimuutus jagunes võrdselt venelaste ja eestlaste vahel ära.

Teiseks. Erinevalt oma vanematest ligi pooled (45%) küsitatud ingerisoomlastest olid sündinud juba Eestis. Rangelt vastavuses sellega on ka soome keele tähtsuse langus: vähem kui pooled (48%) tunnistavad seda nüüd oma lapsepõlvkodu esimeseks keeleks. Võrdselt on tõusnud vene ja eesti keeled tähtsus (vastavat 22 ja 24%). Kuid eriti tugevalt võrreldes vanematega langes soome kui õpikueele näitaja: muutudes praktiliselt olematuks (5%), samas kui enamus vanemaid (55%) alustas omal ajal õpinguid soome keeles. Valdav enamus praegu Eestis elavaid ingerisoomlasi alustasid oma õpingud kas vene (47%) või juba eesti keeles (39%). Väärrib omaette märkimist fakt, et vene keel püsis teise keelena ligi ¼ perekondades olenemata sünnikohast nii soomekeelsetel vanematel, kui nende põhiliselt eestikeelsetel lastel.

2.1. Massiliste repressioonide mõju identiteedi kujunemisele

On hästi teada, et sellise drastilise muutuse põhjuseks olid nõukogude võimu poolt ingerisoomlaste kui vähemusrahva vastu suunatud massilised repressioonid Venemaal, milledest siiski pääses enamus Eestis elanud eestivenelasi, kes jagasid pigem eestlaste saatust, kuigi ka nende seas oli valikulisi puhastusi (endised valgekaardiväelised, haritlased, ärimehed jne). Ingerisoomlastest represseritud oli enamus perekondi:

Tabel 1

Küsitlenute vanemate represseritus, %

	Ingerisoomlased		Eestivenelased	
	Ema	Isa	Ema	Isa
Sundevakueerimine	37	19	6	3
Küüditamine	25	18	3	3
Pikem vangistus	2	5	2	5
Surnud laagris/vangis		4		2
Ei tea		9	1	5

Vastanute endi seas represseritute osakaal oli seotud 1-se, 2-se, ...kuni 5-da sundelukohavahetusega: eestivenelaste puhul see annab $3+1=4\%$ ja ingerisoomlaste puhul $12.+8+4+2+1=27\%$

Sümboolne side kadunud/represseritud isa-põlvkonnaga samuti ütleb palju identiteedi kujunemise kohta.

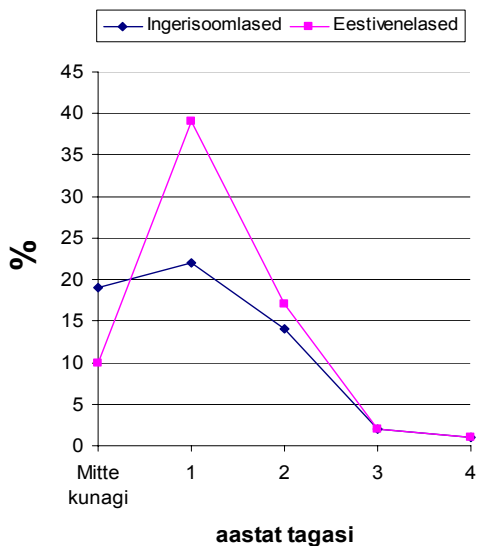
Kui võrrelda millal viimati käidi isa haul, siis eestivenelased külastavad haua peaaegu kaks korda regulaarsemalt (vt *Joonis 6*). Eestivenelaste paikus, isegi patriarhaalne kiindumus

lapsepõlvkodu vastu ei kahane põlvkonniti ka siis, kui oldi sunnitud elukohta vahetama, ja ületab selles mõttes eestlaste paiksust kui võrrelda, kui tihti elatakse edasi vanemate kodus või selle läheduse (Mihhailov, 1996a,b).

Eestivenelaste „vaikse“ saatuse võrdlus ingerisoomlaste „kibeda“ saatusega, keda massiliselt sunniti elukohta vahetama, on väga oluline mõistmaks, kuidas üldse töötab selline „ühisaatuse“ faktor nagu paiksus-liikuvus, ja kuidas ta töötab ka siis, kui otsesed vägivaldsündmused on möödunud ja identiteedimuutuse kandepinnaks kujunevad repressioonijärgsed sündmused.

Ingerisoomlaste „ühtse saatuse“ müüdi kujunemist võtab kokku võtta pika koju tagasijõudmise rändeloo. Nii, et ka Eestisse elama asumine tähistab selles reas mitte lihtsalt sündemüüdi

Millal viimati külastasite isa hauda?

Joonis 6. Vanemate surnuaial käimise sagedus

etappi müüdi realiseerimise käigus. Sellest vaatevinklist vaadatuna vajadus kohaneda Eesti oludega, uuesti muuta rännuteel oma keelelist identiteeti, seekord valdavalt eestikeelse keskkonna mõjusfääris, kuigi säilib kiusatus jätkata vene vähemuse keeles, ja osa ingerisoomlasi seda ka säilitab - kõik see tõstatab üldisema küsimuse ingerisoomlaste kui rändevähemuse taaste mehhanismidest: mis koondab ja mis hajutab vähemusrahvusi nende saatuse teel?

Analüüsi tulemusel tundub, et elukohamuutuste tagajärjel keeleline ja sümbolne distants põlvkondade vahel on küll suurenenud, kuid kogukonna funktsionaalne (pragmaatiline) seostus lubab rääkida põlvkondade „korrelatiivsest sotsialiseerimisest“. Mis tähendab antud juhul, et paljunäinud eakad inimesed leiavad oma elule uue mõtte, aktiivselt osaledes oma täiskasvanud laste ja lastelaste eluplaanide realiseerimisel, riskerides oma identiteedivahetusega või koguni altruistlikult ohverdades end laste nimel.

Tundub, et siinses ingerisoomlaste kogukonnas põlvkondadevahelised suhted ja sidemed oma elusolevate vanematega on jätkuvalt kujunenud rändrahvale iseloomulikus vaimus, st hoopis teistsugusteks kui mitte öelda vastupidiseks võrreldes patriarhaalselt paikse eestivenelaste kooslusega.

Emad on elus ligi pooltel ja isad neljandikul ingerisoomlastest naistel (eestivenelaste naistel vähem -vastavalt 35 ja 20%). Suurem osa neist elab küll Eestis kuid märkimisväärne hulk ümberasujaid, ligi viiendik (ehk umbes 5000 in) algupärasest koosseisust (29 tuh. in 1989.a seisuga) (vt Katus jt, 2000) on juba asunud elama Soome, kus alates 1990. ingerlasi ametlikult peetakse välissoomlasteks ja neile kehtib tagasipöördumise õigus (repatrieerimine „esiisade maale“). Kui arvestada maha assimileerumist eestlastega (ja teatud määral venelastega) ning varem hinnatud suure läbivoolu kontingendi, siis järele jääb umbes kolmandik (ehk 10. tuh. in) ingerisoomlasi, keda võib pidada eestivenelastega analoogseks, ehk paikseks rahvusvähemuseks selle sõna kitsas juriidilises mõttes. Ilmselt mõlemale rahvusvähemusele ei saa formaalselt rakendada ühed ja samad kriteeriumid.

Seda enam, et ingerisoomlaste ümberasumise protsess jätkus paralleelselt oma Kultuuriautonoomia loomisega Eestis. Kavatsustest paari aasta jooksul asuda elama Soome

mainis 7% küsitletutest (mis teeb 1998.a. seisuga ligi 1500 in). Arvestades, et küsitluse perioodil (1998.a) Soome immigratsiooni statistikas oli mõõnaasta ja ümberasumise protsess võttis hoogu hiljem, eriti seoses liitumisega EL-iga, tuleb tõsiselt arvestada eurointegratsiooni protsessidega Eesti ja Soome vahel, eriti tööjõu ja kapitalide liikumisega, sh kinnisvara (elamumajanduse) turgude avamise tagajärgedega. Soomes elab rohkem kui 100 tuh. eestimaalast, paljud töötavad seal, pendeldades Helsingi ja Tallinna vahel. Ingerisoomlaste ümberasumist Soome riik toetab oma programmidega, mis toimivad põhiliselt Soome Tööministeeriumi kaudu, rahastades ümberasujate koolitust, keeleõpet jne. Ingerisoomlased saavad Soome põhiliselt Eestist ja vähemal määral otsese Ingerimaalt, oma ajaloolistelt kodumaalt Venemaa koosseisus. Kuuludes naturaliseerimisele ja assimileerimisele Soome ühiskonda, eakatel ümberasujatel on probleeme uue riigiidentiteediga (Küntaja, 1997), mis on sarnased venevähemuse integreerimise probleemidega Eestis.

2.2. Vähemusrahvuse identiteedi projektsioonist riigiidentiteedile

Kas ümberasumine peab tähendama ingerisoomlaste täielikku assimileerimist või tuleb rääkida jaotatud rahvusvähemusest, kellel on topelt riigiidentiteet? See „saatuslik“ küsimus omab põhimõttelist tähendust ka eestivenelaste tuleviku seisukohalt, eriti arvestades koosluse läbipõimimist venekeelse immigrantrahvastikuga, kelle noored on motiveeritud elama ja töötama ühinevas Euroopas. Eesti riigi poolt vaadatuna, eriti läbi rahvusliku kultuuriomavalitsuse (kultuuriautonomia) seaduseprisma mis määrab juriidiliselt rahvusvähemuse staatuse, riigiidentiteedi ambivalentsus tundub olema kahtlane värk³.

Ingerisoomlaste Liit, kes ühendab kultuuriautonomia raames nii Eestis elavaid soomlasi, kui ka Soome elama ümberasunud sugulasi, on selles mõttes pioneer, eeskäia, kelle kogemusi peab ka edaspidi hoolikalt analüüsima. Nende seltside ühine võrgustik Eestis ja Soomes on hea näide multikultuurse kodanikuühiskonna võimalikest arengusuundadest, mis toetab ingerlaste kui Euroopa rahvusvähemuse etnokultuurilist identiteeti mõlemal pool Soome lahte.

Ingerisoomlaste strateegia säilitamiseks ebasoodsates tingimustes diskrimineeritud rahvusvähemuse identiteeti osutab protsessidele, mis võivad areneda ka Eestisse elama ümberasunud vene immigrantrahvastikus. Seda eriti kui eestivenelaste tuumikrühm (paikne ajalooline kogukond) võtab protsessid oma kontrolli alla, et hoida oma mõjusfääris ja suunata vene immigrantrahvastiku identiteedimuutusi.

Näiteks ingerisoomlaste keeleline moratorium (eesti keele omaksvõtmine), mis peatas identiteedi kriisi süvenemist, võib olla stimuleeriv kogemus ka eestivenelastele, kui toetudes Soome riigi kakskeelsuse kogemusele, see lahendab venevähemuse identiteedikriisi ohustamata identiteeti ennast. Selge see, et kakskeelsuse küsimus puudutab riigiidentiteedi seniseid aluseid ja vajab tõsist kaalumist: kuidas vähemusrahvuste identiteedid sobivad kokku rahvusriigi prioriteetidega.

Ilma uue riigiidentiteedi kontseptsioonita kodanikuühiskond Eestis on määratud stagneeruma selle arengu alguses faasis. Stagna ilminguid on juba nähtavad poliitilise integratsiooni vallas, eriti seoses kodakondsuspoliitikaga. Eriti ohtlik on eestivenelaste võõrdumine Eesti riigist, kui nad sulguvad kultuuriautonomia getodesse ja ei osale immigrantrahvastiku integreerimise, jättes nad rahvusriigi ametkonna hoole alla.

Vene rahvusvähemuse „avatud kultuuriautonomia“ kontseptsiooni (Mihhailov, 1995) tuleb edasi arendada, arvestades Euroliidus olemise perspektiividega ja ingerisoomlaste kui „uue vähemuse“

³ „Nad tahavad lõpsta mõlemat riiki“, - nagu kommenteeris autorile seda seika mitteametliku otsekoheusega üks endine Isamaaliidu minister, kui jutt puudutas ingerisoomlaste kultuuriautonomia loomist.

ajaloolise kogemusega. Tuleb julgemalt rääkida *eurovähemuse* identiteedi konstitueerimise ruumist, mis ületab väikese rahvusriigi piire. Näiteks seostades selle ruumi euroregiooni staatusega. Mis ei tähenda sugugi territoriaalset autonoomiat. Eestivenelaste puhul on see väga loomulik käik, kuna sisuliselt nad juba on sellise identiteedi kandjad: „eestivenelased“ on lihtsalt *baltivenelaste koosluse* üks liike. See on teatud mõttes baltisakslaste kubermangude ja hilisema Nõukogude impeeriumi *pribaltika* ajalooline pärand, mis paratamatult kestab edasi ja on samasugune objektiivne reaalsus nagu ka ingerisoomlased, teised baltivenelaste saatusekaaslased.

3. USULINE IDENTITEET

Kuid multikultuurse kodanikuühiskonna arengud ei piirdu ainult keeleidentiteedi küsimustega. Mitte vähema tähtsusega on usk, ja seda eriti eestivenelaste jaoks.

Vaatame kuidas erinevad usulise identiteedi hoiakud eestivenelaste, ingerisoomlaste ja nende vanemate vahel.

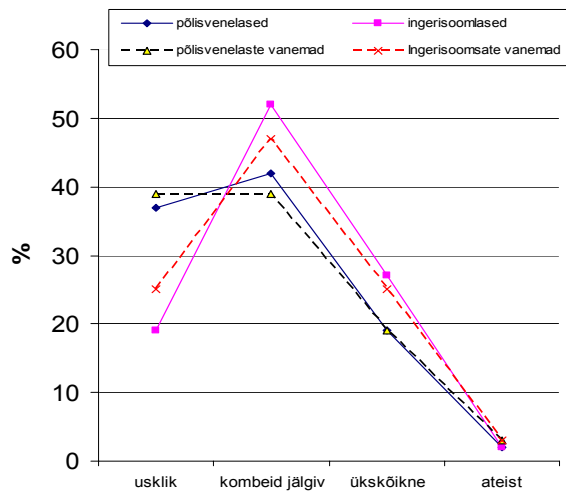
Tabel 2

Usulise identiteedi hoiakud, %

<i>Usk</i>	<i>Eestivenelased/ Nende vanemad</i>	<i>Ingerisoomlased/ Nende vanemad</i>
Õigeusk	59/60	18/16
Vanausuline	26/29	1/-
Luteriusk	10/7	75/79
Katoliku ja muu	4/4	6/5
	100	100

Põlisvenelaste tugevam religioossus on seotud esmajoones vanausuliste traditsiooni püsivusega. Vanausulisi on põlisvenelaste seas ligi veerand (26%). Rangemate usukommete mõju leiab kinnitust ka paastu pidamises (venelaste 14% soomlaste 5% vastu) ning sugulaste haulal mälestamas käimise kombes (46 ja 21%). Sellega on seotud üldse põlisvenelaste patriarhaalsem abiellumuse mudel (Mihhailov, 1996), mis avaldub ka pruutide sagedamas vanematelt õnnistuse saamise kombes (57 võrreldes soomlaste 38%-ga).

Ingerisoomlaste üldiselt nõrgem religioossus on seotud luteriuse kandjate repressioonidega Venemaa ning õigeusu ja teiste konfessioonide mõjukuse kasvuga (eeskätt segaabielludele). Tundub, et viiendikule ingerisoomlastele läheb korda õigeusu kirik nii Eestis, kui Soomes, kus tugev õigeusu traditsioon meenutab, et kunagi enne Rootsi aega see oli ka ingerisoomlaste usk. Ilmselt „tugevamat usku“ ei otsi eriti keegi ja tendents suhtuda religiooni paraja leigusega ja formaalselt täita riitusi kehtib nii kahaneva luteri kui kasvava õigeusu mõjukuse kohta. Siiski tuleb märkida, et venelaste suhteliselt tugeva usklikkuse foonil võib rääkida ingerisoomlaste kogukonna usulisest lõhestusest.

Joonis 7. Usulise identiteedi erinevused

Eestivenelastel vanematekodust pärinev usu ja kultuuri traditsioon on tunduvalt püsivam, kuigi toimub järeleandmine luteriusule (samuti tänu segaabielludele eestlastega), ja põhiliselt vanausu traditsiooni arvelt.

Siiski oluline on rõhutada, et kogukondade tasemel mõlema minevikust pärinev spetsiifiline uskumuste komponendid (venelastel vanausk ja ingeritel õigeusk) töötavad erinevates suundades. Ühe ja teise vähemusrühma usuline identsus areneb nõ vastasfaasis. Nimelt tundub olevat loogiline, et Eestis juurduval vene vähemusel siine religioosne keskkond toetab nende usulist identiteeti ja ei luba tal muutuda liiga formaalseks. Seevastu domineeriva eestlaste usukeskkonda integreeritud ingerisoomlased aga pigem hajuvad, nende religioosne identifikatsioon nõrgeneb. Kaasatoodud õigeusk osutub nõrgemaks kohalike venelaste õigeusu traditsioonist, rääkimata vanausuliste tõsimeelsusest.

Kordame veelkord: nõukogudeaegse vene migrantidele omase formaalse ja hõreda usutaustaga inimesed leiavad Eestis suhteliselt tiheda kirikukoguduste elu, mida kultiveerib paikne eestivenelaste vähemus. Ingerisoomlaste usuline integratsioon eestlaste kirikueluga on ohtlikum nende identiteedile, kui eesti keelele üleminek, kuna võtab neilt kui protestantidelt ära vähemusliku solidaarsuse, mis oli Venemaal. Õigeusu taustaga ingerisoomlastel aga usulise identiteedi säilitamine muutub hoopis probleemiks, mis võib põhjustada kogukondliku lõhenemise usu järgi. Assimilatsiooni efekt on umbes sama, mis vene-eesti segaabiellu puhul, kus enamus lapsi sotsialiseerub eesti kultuuris, ehk luteriusu keskkonnas. Kuid hajuvuse maastaap on oluliselt teine, väljudes perekonna ja isegi kogukonna võimaliku kontrolli alt.

Venelaste puhul vastupidi - usuline identiteet moodustab tugevalt kontsentrilise jõuvälja, mille üheks pooluseks Eestis on alati olnud õigeuskloostrid.

Venelaste usklike tõsidust iseloomustavad palverännakud kloostritesse. Sellise aktiivsuse kohta võib järeldada kloostrikülastamise sageduse tabelist (sama Joonisel 7).

Tabel 3

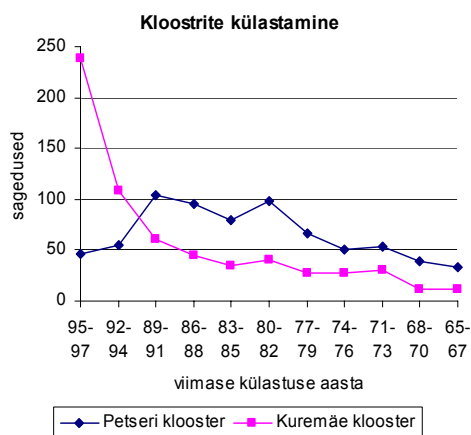
Petseri ja Kuremäe kloostri külastamise sagedused (viimati käidud aasta), %

	1995-1997	92-94	89-91	86-88	83-85	80-82	77-79	74-76	71-73	68-70	65-67	...	Mitte kunagi	
Petseri klooster,%	46 3	55 4	104 8	95 7	80 6	98 7	67 5	51 4	53 4	39 3	33 2	...	503 38%	1310 100%
Kuremäe (Pühtitsa) klooster,%	239 18	109 8	61 5	45 3	34 3	40 3	27 2	28 2	30 2	11 1	12 1	...	641 49%	1310 100%

Enam kui 60% Eesti põisvenelasi on külastanud Petseri meeste kloostrit, sh enam kui 50% on käinud seal vähemalt ühe korra viimase 30. aasta jooksul. See on põlvkondadepikkune traditsioon.

Pärast Venemaaga piiride kehtestamist Petseri kloostris külastavuse sagedus langes poole võrra, katkestades seega pidevat kasvutendentsi: stagnaajal (80. date jooksul) oli saavutatud kõrgeim külastatavuse tase: keskmiselt 2-3% kõigist eestivenelastest aastas. Aja möödudes võimas klooster ilmselt taastab oma mõjuareaali ka Eesti territooriumil. Seni aga ta on langenud piiriäärse „külarahva“ keskuse tasemele.

Kuremäe naistekloostris külastavuse kasvukõver järgib Petseri kloostris trendi, kuigi poole madalamal nivool. Ka selles kloostris on juba käinud pooled eestivenelased - praktiliselt samuti viimase 30. aasta jooksul. Kuid enamus kasvust (25%) langeb viimasele kümnendile - taasiseseisvumise järgsetele aastatele, kompenseerides seega Venemaa piiride taha jäänud Petseri kloostris külastamise languse. Kahju usulise identiteedi säilitamisele on aga ilmne. Külastatavuse kasv oleks olnud mõlemas kloostris. Nii et tegemist on pigem uue põlvkonna traditsiooniga: vanad palverändurid kõik ei saa ümberorienteeruda uuele (naiste) kloostrile, seevastu uued põlvkonnad, eriti immigrantrahvastiku seas on avastanud endale Pühtitsa kauni paiga. Seal käiakse Tallinnast ja mujalt Eestist.

Joonis 8. Õigeusu kloostrite külastatavus eestivenelaste poolt

Võib öelda, et kui 30. daleel aastatel eestivenelaste vaimseks ja ehtsaks vene rahvakultuuri säilitamise keskuseks oli saanud kagu Eesti, eriti Petseri maakond, kus elas ligi 45% Eestimaa venelasi, siin nõukogude perioodi lõppedes selleks maakonnaks on kujunemas Ida Virumaa. Arvestades Ida Viru regiooni inimpotentsiaali ja siinse elanikkonna (kunagiste „kolonistide“) kõrget paiksust ja kohaliku patriotismi, see nihe Peipsi rannikut mööda on igati seaduspärane: nii saab loomulikult teel ühitada põlisvenelaste integratsioonipotentsiaali põlistuva immigrantrahvastiku demograafilise potentsiaaliga. Toetada uue eestivenelaste regionaalkeskuse loomist oleks igati tark regionaalpoliitika ka riigiidentiteedi tugevdamise seisukohalt Ida Virumaal, kus elanikkond on lojaalne, aga võõrandunud riigist.

Teiseks selliseks keskuseks, kus on toimunud eestivenelaste ja immigrantrahvastiku konsolideerumine (umbes samas suurusjärgus ja vahekorras) on Tallinn. Kuid Tallinna koosluse intensiivsem segunemine toimub iseregulaatiivsel alusel ja ei vaja erilist riikliku toetust, seda enam, et riigiidentiteedi küsimused pealinnas on tugevalt ülepolitiiseeritud. Juba üksi Ida Virumaa arengut toetav regionaalpoliitika oleks tasakaalustav ja eestivenelaste identiteedi arengut kindlustav samm.

3. 1. Märkused usuidentiteedi mõjust riigiidentiteedile

Esiteks. Pikaajaline võitlus Moskva patriarhaadi Vene Õigeusu Kiriku varade ümber, mis oli seotud Konstantinoopoli patriarhaadi Eesti Õigeusu kiriku restitutsiooniga 90. date vältel, mõjutas väga tugevalt vene põlisvähemuse usulise identiteedi taastamist, eriti noortel, kellel see mõjutas ka poliitilise identiteeti kujunemist.

Kuna toimuvat hinnati mitte vene kiriku, vaid venelaste usulise identiteedi kallale kippumist, kiriku tüli Eesti riigiga stimuleeris põlisvenelaste konsolideerumist õigeusklike migrantide enamusega.

Teiseks. Siiski selle võitluse katte all säilis ammune lõhe õigeusu kirikukoguduste ja vanausuliste kogukondade vahel, maskeerides vanausuliste subkultuuri jätkuvat hääbumist.

Seda hääbumist kiirendab Peipsi-äärsete valdade majanduslik allakäik. Elab veel müüt kunagisest autonoomse elu kantsist (Mihhailov, 1996,a): ääremaast, kus valitses patriarhaalne kord ja „vanaveneluse“ identiteet, autonoomiast, mis ühendas enne II maailmasõda 19 kogukonda ja omas Tallinnas uhke kirikuliku esinduse, tõmmates ligi vene palverändureid ja usklike suurimatest Euroopa pagulaskeskustest. Lootused selle kantsi taasõitsengust Eesti iseseisvumise tagajärjel osutusid utoopilisteks, kuid vähemalt eestivenelaste traditsioonis Peipsiäärne vanausuliste subkultuur muutub üha tähtsamaks identiteedi sümboliks. Selle levik toimub eestivenelaste ja immigrantrahvastiku segunemise teel, st tänu identiteedikandjate hajuvusele. Meie küsitluse andmeil vanausu juurtega eestivenelasi elab üle kogu Eesti. Peipsi rannikule on jäänud ajalooline tuumik (Berg, Kulu, 1996).

Kolmandaks, õigeusk on alati olnud diasporaa, ehk pagulasvenelaste rahvusliku identiteedi säilitamise nurgakiviks, kuid eriti tähtsaks see muutus üldise identiteedikriisi perioodidel, mis vallandus kirikutüli aegu.

Neljandaks, õigeusu (ka vanausu) staatuse alandamine riigi poolt kahjustab oluliselt riigiidentiteeti isegi vene põlisvähemuse silmis. See alandamine toimus tahestatmata juba siis, kui Eesti riik asus toetama protestantliku enamuse konfessionaalset domineerimist⁴. Lisaks riik lubas tegutseda igasugustel ususektidel ja kiriku missioonidel mujalt maailmast. Samas Eesti Evangeelse Luteri Kiriku preestrid mängisid Eesti rahvusriigi taastamisel ja riigi sisepoliitika kujundamisel kohati nii aktiivset rolli, et tuleb rääkida riigikiriku rolli simuleerimisest, vähemalt selle ideoloogilise niši hõivamisest, kahjustades sellega usulist tolerantsi ja religioonide tasakaalu kodanikuühiskonnas.

Viienas. Vene õigeusu kirikukoguduste ja vanausuliste kogukodade rolli vene elanikkonna konstitueerimisel Eesti põliseks vähemusrahvuseks on raske alahinnata vaatamata kirikulõhedele ja kogukonnasistele vastuoludele. Laskmata nende vaidlustesse, riik võiks toetada vanausuliste hääbuvaid kogukondi. See puudutab põhimõtteliselt eestivenelaste kultuurilise enesevalitsemise vorme, sealhulgas kultuuriomavalitsuse loomise küsimust, kus on vältimatud sõjaeelsed vaidlused vene kultuuriautonomiast institutsionaliseerimise üle, selle vahekordadest õigeusu kiriku ja Eesti riigiga. Kahjuks eestivenelaste põlvkondade pikkused kogemused oma identiteedi säilitamisel ja kogukondliku elu korraldamisel ei leia väärtustamist Eesti riigiidentiteedis.

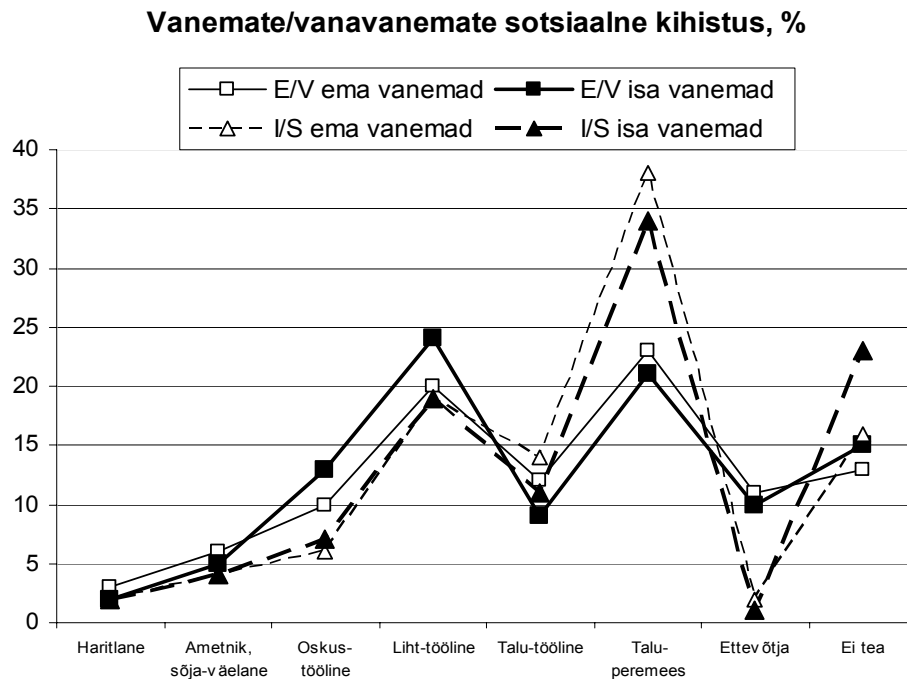
See, et valitsuse uues integratsiooniprogrammis ei ole mõeldud koostööle vähemusrahvuste usulise identiteedi säilitamisel on üks suurimaid vigu, mida võib integratsiooni kontseptsioonile ette heita.

⁴ Kaarli kirik Tallinnas muutus Toompea filiaaliks - riigipühade tähistamise rituaalseks keskuseks. Kui arvesta, et kirik asub Tõnismäel otse Pronkssõduri memoriaali vastas, siis on raske leia sümbolsemat kohta vastandamas riigiidentiteeti ja venekeelse immigrantrahvastiku identiteedi sakraalsust Eestis. Pronkssõduri vastandamine Okupatsiooni muuseumile on juba selle sümboli madaldamine.

4. SOTSIAALSE IDENTITEEDI ERINEVUSED

Sotsiaalse päritolu küsimused (isa liine põhjal) rõhutavad neid erinevusi, mis kasvavad kumulatiivselt mõlemas rahvusvähemuses juba vanavanematest talurahva (enamusrühm) kihistumise ajast. Selge see, et just siin oli saatuse pits eriti karm Nõukodude Venemaal elanud ingerisoomlaste suhtes, kelle erinevused Eestis elavatest venelastest kasvasid maksimaalseks pärast 1928.a. kollektiviseerimise ja represseerimise laineid. Nii et 1940.aastaks pilt oli jämedas laastus järgmine (vt Joonised 9 ja 10).

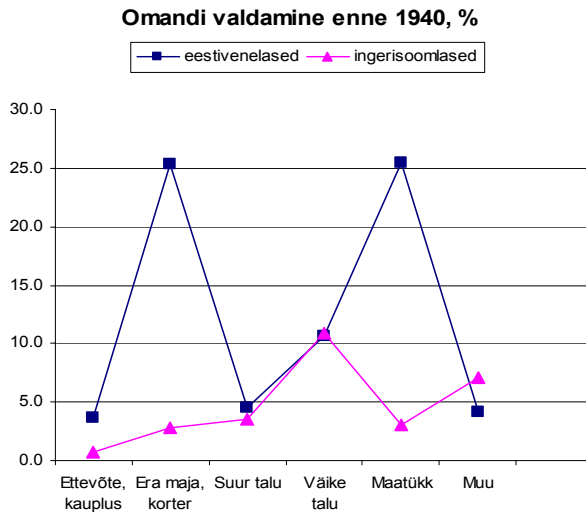
Taluperemehe perekonnast oli pärit ligi 40% ingerisoomlasi ja kõigest 25% eestivenelasi. Töölisklassi perekondadest aga vastupidi - vastavalt 25 ja ligi 40%. Talutööliste, sulaste järglasi oli mõlemas rühmas 15% ringis. Kuid arvestades, et talunike küüditamised viisid nende deklasseerumiseni ja talusid reaalselt pidas 15% (vt Joonis 10), siis ingerisoomlastel selle rühma osakaal peab olema tunduvalt suurem. Lisaks 10% eestivenelasi olid pärit ettevõtjate perekondadest, keda ingerisoomlastel praktiliselt juba polnud. Haritlaste ja ametnike osakaal oli mõlemas väike (alla 10%)

Joonis 9. Eestivenelaste (E/V) ja ingerisoomlaste (I/S) päritolu vanavanemate (vanaisade) sotsiaalse kihi järgi. Seisuga enne 1940.a.

Arvestades omandisuhteid, kontrast oli eriti suur (Joonis 10). Kui talupidajate osakaalu võis mõlemas rühmas formaalselt hinnata ühesuguseks -15% ringis, siis sisuline erinevus kollektiviseeritud ja eraomandis oleva talu vahel on ilmne - maad omandas seejuures 2-3% ingerisoomlasi ja 25% eestivenelasi. Ligi ¾ küsitlud ingerisoomlaste isade perekondadest ei omandanud enne sõda suurt juba midagi – olles prii talumaast, oma majast või korterit. Teada on, et vilets elu sundis Lõuna Ingerimaale jäänud peresid sõjaajal ümberasuma Eesti. Eestivenelaste

seas olukord oli täpselt vastupidine - selliseid „üürnike“ oli kõigest 1/4 ja valdav enamus perekondi oli paikselt seotud kas oma maa või kinnistuga (maja, korteri).

Joonis 10. Viimase enne 1940.aastat põlvkonna (isa pere või vanaisa pere) omandi valdamised

Märkusena võib lisada, et sotsiaalse päritolu andmed, võetuna küsitletute naisliinide pidi kvalitatiivselt ei erine siin kasutatud meesliinide andmetest. Antud töös me ei seata eesmärgiks uurida vanemate põlvkondade taastemehhanisme, kuidas nad kujunesid veel traditsiooniliselt paikses kulaühiskonnas ja kuidas kohanesid revolutsioonijärgsete muutustega Venemaal ja iseseisvunud Eesti vabariigis.

Meie vanima uuritud sünnipõlvkonna (1924-1929) lapsepõlv ja vanematekodu kuulusid veel „traditsiooniliselt normaalse“ taasteperioodi juurde. Tõsised taastemehhanismi katkestused ja identiteedikriisid algasid 30.datel ja kulmineerusid sõja ajal. Siiski nad ei olnud nii hävitavad, isegi ingerisoomlaste puhul,

et võiks rääkida hilisemate põlvkondade hajuvusest moderniseerivas (massistivas) ühiskonnas.

Mõnikord räägitakse hilinenud modernisatsioonist, järelejäudmise strateegiast, tagasipöördumisest (lätete juurde) jne. Kõik need kontseptsioonid on seotud identiteedi kui transsendentse reaalsuse arusaamadega. Meie uurimus aga lähtub hoopis *immanentsuse* printsiibist: identiteedikomponentide ansambli kuuluvad antud kogukonna elu-, töö- ja keelepraktikate hulka ja ei ole dikteeritavad teiste koosluste poolt.

4.1. Põlvkondade korrelatiivse sotsialiseerimise moratooriumist

Varem esitatud analüüs juba kinnitas sotsiaaltropoloogide tõdemust, et kriisilukordades karastatud põlvkonnad üritavad säilitada just identiteedi kogukondlikud taastemehhanismid. Eriti kui ollakse pikemat aega kapseldunud võõras sotsiaalses keskkonnas. Seda nähtust võib nimetada põlvkondade korrelatiivse *sotsialiseerimise moratooriumiks*, ehk teisi sõnu - sotsiaalse identiteedi moratooriumiks kriisi (=ülemineku) situatsioonis. Seos Erik Eriksoni isiksuse sotsiaalpsühholoogilise moratooriumi (edasilükatud identiteedikriisi lahenduse) kontseptsiooniga on siin väga kaudne (Erikson, 1967).

Hüüvõtte:

sotsiaalse identiteedi taastemehhanismi uurimuse hüüvõttesiks võib pidada väidet, et mõlema koosluse puhul on tegemist põlvkondade korrelatiivse sotsialiseerimise moratooriumiga.

Kahjuks, me ei saa põlvkondade taaste- ehk jätkusuutlikuse kriisi siin pikemalt analüüsida, kuna see nõuaks meilt „sotsiaalse draama“ rituaalsete üksikasjade eksplitseerimist eraldi eestivenelaste ja ingerisoomlaste põlvkondade kooslustes. Proovime lühidalt ja väga jämedas laastus (üldistatud põlvkondade tasemel) kirjeldada seda „tugevat ühisosa“, mis siiski iseloomustab mõlema

koosluse väga erinevat saatust. Konkreetselt see tähendab, et põlvkondade kooskõlastatud osalust taastedraama sündmustikus tõstatab küsimuse:

kas vanavanemate, vanemate ja laste põlvkonnad moodustavad selles sündmuses ansambli - sündmuse sümboolset tervikut, või mitte (pudenedes näiteks üksikperekondade hulgaks)?

„Sotsiaalset draamat“ kirjeldava mudeli seisukohalt taaste-sündmuses tuleb eristada kolme tegu-faasi:

- endistest (identiteedi)struktuuridest väljumist
- ülemineku (identiteeditu, struktuuritu) *seisundis* olemist
- uutesse (identiteedi)struktuuridesse sattumist.

Seisund on siin eriline, „antistruktuurne seisund“, kahe struktuuriterviku vahele jääv *vahel-olemise* seisund. Struktuuritu *hulga* seisund. Struktuuri poolt määratlematu seisund. Seisund, mis on „tiine“ struktuuri sattumise sündmusega.

Taastesündmuse seisundisse „sisenemise-väljumise“ skeem võiks olla tähistatud järgmise valemiga:

$$\text{Struktuur}(n) \rightarrow \text{SEISUND}(n-1) \rightarrow \text{Struktuur}(n+1) \dots ,$$

kus

n tähistab teatud/antud identiteedi struktuure,

$n-1$ tähistab n -struktuuride segunemist erinevuste *hulgaks* (*multitude*), identiteedi-terviku kaotamist (-1),

$n+1$ tähistab „uut“ struktuuriterviku teket, identiteedi määratlemist, terviku „tagasi“saamist (+1).

Seeriatest. Tuleb kohe rõhutada seisundikeskset positsiooni „sotsiaalse draama“ sündmusloos, kuna tavalised lähenemised on struktuurikesksed: rahvusvähemuse identiteedistrukture kirjeldatakse ja võrreldakse keele ja etnilisuse, usu ja eneseteadvuse, kodakondsuse ja territoriaalsuse komponentide abil. Räägitakse identiteedistruktuuride sisulisest kattuvusest (universaalsetest ühisosadest), taastamisest jne. Selles paradigmas tegutsetakse identiteedistruktuuride seeriaga: (n) , $(n+1)$, $(n+2)$...*jne*, kus üleminekuseisundid kujutavad endast samuti mingi struktuuri, reeglit. Poststrukturealistlik paradigma aga tegutseb pigem identiteediüksuste vastu suunatud üleminekuseisundite seeriaga: $(n-1)$, $(n-2)$... *jne*. Sündmuslooline analüüs on komplementaarne, arvestades ühe või teise lähenemise loogikat, mis ei luba siin mingit „dialektalist“ sünteesi.

Head näidet sündmusloolise lähenemise metodoloogiast pakub Francois Furet (1978) ajalooline kontseptsioon „kodanike natsiooni“ tekkest Prantsuse revolutsiooni tulemusel, mille käigus toimus nii „rahva“ lõhestumine *hulgaks* $(n-1)$ kui ka selle hilisem integreerumine: enne (n) ja pärast $(n+1)$ revolutsiooni olnud/tekinud identiteedistruktuurid põimusid oma vahel, moodustades uue seeria. Sama protsess varieerus hiljem ka Vene revolutsiooni (SÜNDMUS, mis ise kuulub prantsuse revolutsiooni seeriasse) sündmustiku käigus, mille struktuursed ja antistruktuursed seeriad määratlesid ingerisoomlaste ja eestivenelaste saatust.

Tuleme nüüd tagasi moratooriumi ja põlvkondade korrelatiivse sotsialiseerimise hüpoteesi juurde.

Nagu järeldus meie analüüsist ingerisoomlaste põlvkondlikud identiteedistruktuurid „enne“ 1940. sündmust ja „pärast“ 1990. sündmust elasid läbi tõsiseid muutusi kodakondsuse, territoriaalse, keelelise ja sotsiaalse identiteedi osas. Samas kui etniline ja usuline identiteet jäi samaks. Me seostasime need identiteediansambli muutused *nomaadi-tüüpi jaotatud kogukonna seisundiga*, kellel on suur assimilatsioonikadu, kuid kelle sotsiaalne ja demograafiline taaste toimub Eesti ja Soome põlisrahvastiku ressursi arvelt.

Seevastu eestivenelaste identiteediansambel muutus vähe ja me seostasime seda *monaadi-tüüpi jaotatud koosluse seisundiga*, kellel on väike assimilatsioonikadu ja suur põlistunud

rahvusvähemuse paiksus Eestis. Eestivenelaste keeleline, sotsiaalne ja demograafiline taaste toimub Eesti immigratsioonirahvastiku ressursi arvelt.

Sotsialiseerimise moratooriumi hüpoteesist järeldub, et nomaad jätkab olema nomaadiks, kuigi „oleks aeg“ muutuda paikseks monaadiks, ja vastupidi – monaad jätkab olema monaadiks kuigi „oleks aeg“ muutuda migreeruvaks nomaadiks. Nomaadi või monaadi seisundi vahetus on sotsiaalne draama – sündmus, mis „teostab saatust“, lahendades antud põlvkonna perekondade identiteedikriisi. Selle moratoorium, identiteedikriisi lahenduse edasilükkamine, aga süvendab põlvkondadevahelised pingeid, mille tulemusel koosluse terviklikus (põlvkondade ansambllilisus) võib puruneda ja perekonnad hajuda. See pole kurikuulus „põlvkondadevaheline konflikt“ isa ja poja vahel perekonnas, vaid konflikt erinevate põlvkondade vahel koosluse tasemel, kus (vastupidi perekonnasisesele konfliktile) probleemiks on just see, et kogukond ei lase põlvkondadel eristuda, muuta oma identiteeti – piltlikult öeldes, ei lase valida teistsugust saatust. Muutuda Teiseks: kogukond ei taha muuta oma identiteeti – rändav ei tasa saada paikseks ja vastupidi.

Moratoorium puudutab kuuluvust erinevate tasemete kooslustesse. Moratoorium võib olla kasulik ühe koosluse tasandil ja mitte olla kasulik teise taseme koosluse suhtes. Üldjuhul põlvkondade korrelatiivne sotsialiseerimine perekonna ja naabruse tasandil ei välista nende diferentseerumist korporatsiooni ja etnose tasemel, kus noored põlvkonnad saavad muuta oma seisundit, arvestades, et sisenevad teise taseme identiteedistruktuuridesse; näiteks nad ei löö vanemaid etnilisest sadulast välja sellega, et muutuvad teise riigi kodanikeks jne. Ei ole elujõuline selline kogukond, kes pärsib oma koosluses olevate teiste tasemete üksuste vaba arengut.

Sellist taastemehhanismi kirjeldust saab rakendada ka eestivenelaste ja ingerisoomlaste korrelatiivse diferentseerituse seletamisel. Kunagi nad olid üks kooslus, kes pika ajaloo vältel diferentseerusid piisavalt erinevateks, et nüüd vahetada oma erinevust. Nomaadilised ingerisoomlased ja monaadilised eestivenelased nagu tahaks vahetada oma identiteetid üksteise vastu – üks nagu tahaks jätkata teise saatust. Vastasfaasis olevad kooslused on komplementaarsed ja selle tõttu ideaalselt sobivad liitmiseks suurematesse kooslustesse. Kui rääkida meie mõlemate rahvusvähemuse kuuluvusest ühte regionaalsesse naabrusesse, siis see internatsionaalne kooslus ei ole riikidevaheline. Rahvusriik ei suuda pakkuda oma vähemustele ei Eesti ega Soome „natsiooni“ identiteeti. Seda ei juhtunud venelastega (Mihhailov, 1995). Seda ei juhtunud ka ingerisoomlastega, kes võtsid üle eesti keele identiteedi kuid ei assimileerunud. Liigne sarnasus segab integratsiooni. Formaalset ideaalse integratsiooni situatsiooniga oleks tegemist siis kui erinevate koosluste põlvkonnad diferentseeriksid täitsa vabalt, vaatamata oma kooslusesisestele pingetele. Kuid nii ei juhtu - see on ideaaltüpoloogiline konstruktsioon, mis aitab meil sooritada vastastike peegeldusi, kuid realselt et täitu. Mõnede marginaalsete rühmade puhul võib tekkida ideaalne integratsiooni situatsioon, kuid seda ei saa võtta normina. Näiteks, eestivenelased võivad representeerida ingerisoomlaste (või idaeestlaste) jaoks nende paikset tulevikku, ja vastupidi: ingerisoomlased representeerivad eestivenelastele nende laste tulevast nomaadistumist, kuid siiski kõik oleneb immigrantrahvastikust – kuivõrd „tulnukad-välismaalased“ integreeruvad eestivenelaste või ingerisoomlaste saatusega.

Millal saabub see tuleviku „õige aeg“ oma seisundi muutmiseks - see oleneb põlvkondade diferentseerituse astest, koosluste liitumise või lagunemise protsessist, inimsuhete jõujoontest, üldise pingevälja topoloogiast, erinevate identiteedistruktuuride mustrist (elementide kattuvusest, kaugusest), pingete resonantsist, muutuste kompensatsiooni mehhanismist jne.

4.2. „Sotsiaalse draama“ rituaalsete rollide nomenklatuur

Lõpetame sotsiaalse identiteedi kriisile pühendatud peatüki refereeringuga individualiseeritud rollide nomenklatuurist, mille kontseptsiooni autor on edasi arendanud viimase 10.aasta jooksul (Mihhailov, 2003). Just rollide difusioon on see, mis ohustab identiteeti teket ja põhjustab moratooriumi. Järelikult rollide teooria peab olema edasi arendatud „sotsiaalse draama“ kontekstis.

Uut rollide nomenklatuuri saab klassifitseerida vastavalt põlvkondade osalusele „sotsiaalses draamas“:

- 1) vastavalt identiteedikriisi reguleerimise sfäärile :
 - a) „Elu“ (funktsionaalne normitus – anoomia kriis)
 - b) „Töö“ (konfliktide reguleerimatus – vägivalda kriis)
 - c) „Keel“ (tähenduste sümboolne süstematiseerimatus – sümboolsuse kriis)

- 2) ning vastavalt sotsiaalse koosluse funktsionaalsele tüpoloogiale - mis tasandil identiteedikriis aset leiab, kas
 - I. „pere ja naabruse“ primaarsel tasandil,
 - II. „etnose ja korporatsioon“ sekundaarsel tasandil või
 - III. „natsiooni ja assotsiatsiooni“ tertsiaalsel tasandil.

Koosluste ideaaltüpoloogiast vt lähemalt (Mihhailov, 2003)

Alljärgnevas Tabelis 4 on toodud „sotsiaalsele draamale“ vastavad rollide jaotused, mida saab süstemaatiliselt kasutada kui matriitsi identiteedikriiside diagnoosimisel. Tuletame meelde, et Eriksoni (1967) järgi identiteedikriisi medali teine külg on sotsiaalsete rollide difusioon. Meie tabel on selles mõttes loogiliselt väljapeetud - tabeli diagonaalil on identiteedikriisi sõlmkohad, kus toimub seisund-rollide ja struktuuri-rollide vastandamine.

Tabel 4

**„Sotsiaalse draama“ rituaalsed vastased:
põlvkondade identiteedikriisi diagonaalil**

		(„Antistruktuursete“) seisund-rollide kompleks		
		„Mängur“ (naabrus)	„Tarbija“ (etnos)	„Hulkur“ (assotsiatsioon)
Struktuuri-rollide kompleks	„Omanik“ (perekond)	I. normeeritus/ Anoomia kriis	Ingerisoomlaste ansambliisuse probleemala	
	„Teostaja“ (korporatsioon)		II. reeglihälbatus/ Vägivalduse kriis	
	„Väärtustaja“ (natsioon)	Eestivenelaste ansambliisuse probleemala		III. tähenduste süsteem/ Sümboolsuse kriis

Allikas: Mihhailov, 2003: Tabeli 2 põhjal.

Tabel annab kontseptuaalse raamistiku täpsustamiseks varem tõstatatud küsimuse identiteeti taastootvate praktika kohta: *meid huvitab, kuivõrd saab rääkida seisund- ja struktuurirollide ansambliisusest või tuleb konstateerida nende hajuvust?*

Võttes kokku varemõeldu, julgeks väita, et eestivenelaste probleemala on pigem seotud natsiooni (korporeeritud rahvusriigi) mõttetusega, ingerisoomlaste probleemala aga pigem assotsiatsioonidesse sisseelamisega.

Toome *Tabeli 4* funktsionaalsust illustreeriva konkreetse näite.

Kaardistame ingerisoomlaste keeleidentiteedi probleemi, interpreteerides selle tabeli diagonaalis – st ühtse „sotsiaalse draama“ kontekstis. Ingerisoomlastele spetsiifiline keeleidentiteedi probleem oli eespool kirjeldatud kui noorte põlvkondade üleminek eesti keelele ja vanemate soome keele õppimise vajadus. Identiteedikriis III tasandil on mõistetav kui normide (I) ja/või reeglite (II) mõttetuse – sümbolite difusioon tähenduste süsteemis. Sümboolsuse taastamine keelepraktika rituaalses jõuväljas nõuab „väärtustaja“ ja „hulkuri“ rollikompleksid. Institutsionaalselt keeleidentiteedi probleemi lahendamine kuulub natsiooni- ja assotsiatsiooni-tüüpi koosluste kompetentsi. Selles mõttes mõlemad keeled (eesti ja soome keel) „on paigas“ kuna alluvad riigiidentiteedile, ehk natsiooni väärtustajatele. Sellisele rahvusriigi väärtustamisele vastandub (antistruktuurne) „hulkur“, kes on seisundirollis, mis kindlustab sisseelamist assotsieerunud natsioonide naabruse. Eesti ja Soome moodustavad selles mõttes väga tugeva naabruse EL raames. Samuti Venemaa, kuna Venemaa sümboliseerib ingerisoomlastele naabrust, kus paikneb Ingerimaa. Keeleliselt identifitseerudes kolme naabri keelega, sh väärtustades (privaatset) ka vene keelt teise kodukeelena (1/4 igast põlvkonnast räägib kodus ka vene keelt), tuleb tunnustada keelelise identiteedi paljusust tõsiseks väljakutseks ingerisoomlaste etnilisele jaoks. Seda mõju saaks kompenseerida mitmekeelsuse erilise väärtustamisega privaatfääris ja oma kultuuriautonomias.

Analüüsi võib jätkata suurema detailsusega, laskudes II. ja I. tasandi kooslustele, kus keeleidentiteedi kriis resonanceerib anoomia ja vägivalda probleemidega. Pere-naabruse tasandil keeleidentiteedi kriis ilmselt ei süvenda anoomiat (nagu seda kindlasti on umbkeelsete venelaste puhul). Hoopis teine lugu aga on reeglipäratuse-vägivalda ohuga etnilisuse ja korporatsiooni tasandil. Kuna oma etnilist (soome) keelt ingerlased kogus praktiliselt juba ei kasuta, etniliste naabruse „keeletarbija“ on raske midagi vastu seada oma keeleidentiteedi teostavale korporatsioonile (riik, kirik või kool), olgu see eesti või muu keel, mida võidakse reeglipäraselt või vägivaldselt „teostada“.

Tundub, et korporatsioonide tasemel peitubki suurim oht ingerisoomlaste identiteedile üldse, -hajuvuse oht on siin suurem, kui keeleline assimilatsiooni puhul. Sama järeldus võib teha ka eestivenelaste identiteedikriisi analüüsisist.

Ingerisoomlastel on nüüd oma Kultuuriautonomia - etniline korporatsioon, mis võib kujuneda uueks aluseks identiteedi tugevdamisele – olla uue korrapärasuse keseks, mis struktureerib ingerisoomlaste „sotsiaalse draama“ kõiki komponente, lahendades anoomia, vägivalda ja sümboolsusetuse kriise - kõike seda, mida sai üleelatud raske traumana totalitaarriigi repressioonipoliitika tulemusel.

5. KOKKUVTE ASEMEL: immigrantrahvastiku identiteedikriisist

Eestivenelaste „sotsiaalne draama“ ei olnud nii traagiline, kui ingerisoomlaste oma, ja pere-naabruse tasandil kapseldunud monaadide autonoomne seisund nagu ei vajanud korporatsiooni loomist kogukonna tasandil. Kuid seda nõuab pingeline olukord, mis valitseb immigrantrahvastiku integreerimisega Eesti kodanikuühiskonda. *Siin võib tõdeda tõsist usalduse kriisi* (Seligmen, 1994). See on tõeline sotsiaalne draama, millest eestivenelaste kogukond kuidagi ei saa kõrvale hiilida, isegi kui tahaks. Autor on seda draamat jälgind väga lähedalt ja selle kirjeldusele on pühendatud suurem osa lõpujärgus olevast doktoritööst. Siin saab resümeeerida ainult mõned tulemused, mis haakuvad identiteedikriisiga.

Kui varem usaldamatus väljendus lojaalse vene vähemuse (Eesti prioriteetide „väärtustajad“) poliitilises ärakasutamises mittelejoalsete venelaste („tarbijate“) vastu (40:60%, vt Mihhailov,

1995; 1996c) ning „teostajate“-tegijate rolliootuste sügavas pettumuses, kui nad avastasid end tõrjututena kõrvaltee peenralt, siis hiljem segunedes uuesti oma võidetud „tarbijatega“ ning avastades poliitilistes mängudes mitteosalevaid „omanikke“ ja „mängureid“, vene demokraatidest „teostajad“ ja isegi eestivenelastest „väärtustajad“ võisid tänada saatust, et esmakordselt said hinnata solidaarsust, mis neil tekkis oma vähemusrahvuse enamusega, positiivselt tunnetada keskrühma (u 2/3) tasakaalustatud identsust. Mis on marginaalselt duaalne küll, aga mitte vastuoluline. Ja ammugi mitte „poliitiline soo“, nagu rahvuslastele omase hoolimatusega iseloomustasid seda rühma EMORI võrdlevas uurimuses R.Roosimannus ja A.Lobjakas (käsikiri: *Eesti slaavlased: kolm poliitilist dimensiooni* - (1994)). Vt Tiina Raitviiru analüüs (1996).

Seda küll ei oodanud keegi – et vene kogukonna „sotsiaalne keha“ hakkab kristalliseeruma seoses 9.mai sündmustega ja ainult *pärast* seda, kui venelaste poliitiline kooslus täielikult lagunes. Selline ärapidine sündmuste loogika on väga huvitav spontaanse depolitiseerimise fenomen ja paneb veelgi tähelepanelikumalt analüüsima peegeldusi nii ingerisoomlaste kogemusest kui praegu toimuvast venelaste liikumisest oma identiteedisümboli kaitseks. Ja selle vastasseisu kohta saab ainult nõrdimusega konstateerida eesti parteide küündimatust mõista, et Pronkssõduri-vastaste-seaduste vastuvõtmisega parlament läheb kobama viimast piiri, kuhu võib viia vastasseis, sest väljakutse on heidetud kõigile venelastele, ja saab ainult kiirendada kogukonnastumise protsessi, mis ei lähe poliitilist radapidi, ja seega ei ole kontrollitav Eesti riigi poolt. Kiirendades eestivenelaste ja immigrantrahvastiku konsolideerumist, Eesti riigilt võetakse ära viimased integratsioonitumbid. See oleks poliitilise usalduse täielik krahh, millest juba, lubage korrata seda mõtet veel ja veel, venelastel pole enam suurt kahju.

Meie uurimuse seisukohalt see tähendab samaaegselt ka identiteedikriisi moratooriumi katkestust. Ja arvatavasti üldse igasuguste üleminekuageade lõppu... Mis see võib tähendada? Vastust saab järele vaadata *Tabelist 4*:

Kolmandas (sümboolsuse) faasis oleva kriisi vägivaldne katkestus paratamatult paiskab konsolideeruva kogukonna tagasi teise faasi, mille ta olevat õnnelikult läbinud 17 aastat tagasi. Nüüd see saab olema kohutav sündmus: VÄGIVALLA KRIIS⁵... Millele on ka rituaalne nimetus olemas: terror.

Ma hindan 1999.a Integratsiooniprogrammi läbikukkunuks just selle tõttu, et Eesti riik ei kaasanud protsessi Eesti põlisvenelaste sotsiaalset ja poliitilist kapitali. Suur viga oleks ka praegu ignoreerida eestivenelaste kogukondlikkuse potentsiaali, seda enam, et integratsioon vene immigrantidega on eluliselt vajalik mõlemale poolele. Immigrantide jaoks eestivenelased on loomulik integraator, see otsitud „tugev ühisosa“ eelaste ja venelaste vahel. Kuid põlvkondade jooksul kogutud põlisuse potentsiaal ei teeni ühiskonda. Eestivenelastel tuleb tõusta oma subjektsuse redelil perekonna-naabruse tasandilt eksterritoriaalse etnilise korporatsiooni tasandile. See on peen mehhaanika, mida meie poliitilise süsteem praegu ei toeta. Kuid oma kultuuriautonomia loomise kaudu saab korrastada struktuuri- ja seisundirollid nii, et „ühisosast“ saaks enamvähem harmooniline sotsiaalsete suhete ansambel. See on peamine integratsioonis – rollide ansamblilisus. Ja kindlustada seda saab ainult hoolitsedes põlvkondadevaheliste suhte eest, mis on igasuguse kogukonna taastemehhanism.

⁵ Kui Tõnis Lukas, kes kannab vastutust Pronkssõduri teisaldamise kampaania eest, oma sündsusetus tõsiduses hirmutab Delfi portaali asukaid 5-da kolonniga ja kodusõjaga, siis see on halenaljakas: esiteks, Delfist on ammu saanud virtuaalse kodusõja treeninglaager. (Teist sellist annab otsida – minul ei õnnestunud. Tundub, et Internetis see on esimene *hulga sõjamasin*). Teiseks, Lukas lihtsalt eksib: selle nimi ei ole mingi romantiline „kodusõda“, selle asja õige nimetus, millega ta tahab oma valijaid meelitada, on hoopis teisest ooperist ... see on vastupanu terror.

Vice versa öeldu saab kanda üle ka eesti rahva taastemehhanismid arenduse kohta. Siin toimub oma sotsiaalne draama ja selle negatiivsed mõjud integratsiooni protsessidele on ilmsed. Vähemused on igati huvitatud eesti rahva edasipüsimises. Eestivenelaste ja ingerisoomlaste kogukondade uurimusest võib olla kasu ka eestlaste kogukonna taasteprotsesside paremaks mõistmiseks.

Kirjandus

- Berg, Eiki ja Hill Kulu (1996) *Peipsivene: eeskujulik problemaatika*. Etnilised vähemused Eestis, nende tänased probleemid ja tulevik, Konverentsi materjalid Mustvee 21.– 22. nov. 1995, Jõgeva maavalitsus, EDA, TÜ jt., Jõgeva, lk. 43 – 50.
- Erikson, Erik H. (1967). *Identity: Youth and Crisis*, New York: W.W. Norton and Co.
/On venek. Tõlge: Э.Эриксон, *Идентичность: юность и кризис*, «Прогресс», М., 1996/
- Katus, Kalev, Allan Puur ja Luule Sakkeus, (2000) *The demographic characteristics of national minorities in Estonia*. The demographic characteristics of national minorities in certain European states, Population studies No. 31, vol. 2, W.Haug, P.Compton, Y.Courbage (eds), Council of Europe Publishing, Strasbourg, p. 29 – 92.
- Kyntäjä, Eve (1997) „*The Remigration of Ingrians to Finland – Remigration or Emigration? “Viewpoints Represented by the Ingrian Association and Ingrian Church in St.Petersburg*, Ingrians in Municipality, Association of Finnish Local Authorities, M.Pitkänen, A.Jaakkola (Eds), Jyväskylä, p. 126-138.
- Левин, З.И. (2001) *Менталитет диаспоры (системный и социокультурный анализ)*. Институт востоковедения РАН, Изд. «Крафт+», Москва, 176 с.
- Mihhailov, Dmitri (1995) *Vene küsimus ja Eesti rahvusriik*. Vikerkaar, nr 9/10, lk 177– 184
- Михайлов Дмитрий Р. (1995) *Культурная автономия русских Эстонии: предпосылки и перспективы интеграции*. Радуга, №12, 52 - 62.
- Mihhailov, Dmitri R. (1996a) *Eestivenelaste subkultuurist: kas müüt või sotsiaalne utopia?* Etnilised vähemused Eestis, nende tänased probleemid ja tulevik, Konverentsi materjalid Mustvee 21.– 22. nov. 1995, Jõgeva maavalitsus, EDA, TÜ jt., Jõgeva, lk. 83 – 90.
- Mihhailov, Dmitri (1996b) *Vene põlvkondade subkultuurist Eestis*. Eesti Teadlaste Kongress 11.- 15. aug. 1996, Tallinn, Ettekannete kokkuvõtted, kost. A.Aaviksaar, TA Kirjastus, Tallinn, lk 91-
- Mikhailov, Dmitry (1996c) *Loyalty of Russians in Estonia and Problems of Integration To autonomous Community*. Russische Minderheiten in den Baltischen Staaten. Nationale Identität und staatsbürgerliche Loyalität. Materials zu der Internationales Colloquium in der Ostsee-kademie, Lübeck-Travemünde, 25.bis 27. Okt., 1996. *Käsikiri*.
- Mihhailov, Dmitri (2001) *Põlvkondade korrelatiivne sotsialiseerimine*. Eesti sotsiaalteaduste II aastakonverents, Tartu 23.-24. nov. 2001. Teeside kogumik, Tartu, lk 74-76.
- Mihhailov, Dmitri R. (2003) *Sotsiaalse koosluse funktsionaalne tüpoloogia: kolme kooslusevormi kirjeldus*. Eesti sotsiaalteaduste IV aastakonverents, Tallinn 23.-24. nov. 2003. Tallinn, ettekanne, tekst deponeeritud TLÜ Demograafia instituudis, *käsikiri* 8 lk.

Mihhailov, Dm. R. (2006) *Naturalisatsiooniprotsessidest Eestis: taasiseseisvumise esimene kümnend (1992-2001)*. Avaldamata artikkel, deponeeritud TLÜ Demograafia Instituudis, käsikiri 28 lk

Nancy, Jean.-Luc (1991) *The Inoperative Community*. London / venek. tõlkes on: Ж. Л. Нанси *О событии* В кн: Философия Мартина Хайдеггера и современность. М., Наука, 1991, с. 91-102/

Negri, Antonio (2004) *Approximations: Towards an Ontological Definition of the Multitude*. – In: N/E, February 2004.

Попков, Вячеслав (2003) *Феномен этнических диаспор*. Институт социологии РАН, Москва, 340 с.

Raitviir, Tiina (1996). *Eesti üleminekuperidi valimiste (1989-1993) võrdlev uurimine*. Rahvusvaheliste ja Sotsiaaluuringute Instituut. Teaduste Akadeemia kirjastus. Tallinn. /Uurimuse käsikirjaga *Eesti slaavlased: kolm poliitilist dimentsiooni* autor sai tutvuda 6.juuni 1994. seminaril, mida korraldas Presidendi juures asuv rahvusvähemuste ümarlaud./vt. eriti lk 284 – 288/

Seligmen, Adam B. (1994) *The Problem of Trust*. Princeton University Press, Princeton, New Jersey, pp 295 /venek. tõlge: Селигмен, Адам, *Проблема доверия*, пер. с англ. И.И.Мюрберг и Л.В.Соболевой, «Books for Civil Society» OSI-Budapest, Изд. «Идея-Пресс», Москва, 2002, 256 с./

Seligmen, tuntud kui „kodanikeühiskonna“ teoretik, oma uues raamatus nagu läheneks arusaamale, mida väljendas antropoloog Keit Hart, kes uurides Aafrika immigrante Ganas, samastab usaldust sõprusega ja väidab, et usaldus tekib sotsiaalse süsteemi lagunemise piiril: „usaldus pesitseb sellel „võõrandatud eikellegi maal“, mis **asub staatuse ja lepingu vahel**“, see on viimane kants, kuhu saab taganeda, kui traditsioonid on juba jõuetud, aga lepingulised suhted veel arenemata, et võtta omaks uued rollimängud.

Avastades selle (antropoloogi jaoks loomuliku) tõlgenduse sõprus-usalduse tekkest ülemineku (sotsiaalse süsteemi kriisi) perioodil, Seligmen läheb küll kriisiteooriast mööda, aga kõrva taha paneb selle olulise – süsteemide konflikti. edasi toib üsna tavaline riitus: Harti avastus tuuakse ohvriks Parsons rolliteooria haul. Esiteks sellel prokrustose operatsioonilaul vabanetakse kahest „ebaanalüütilisest“ asjast, mis kaasnevad usalduse mõistele: „sõprusest“ ja „usust“. Raiudes seega antropoloogide „usaldusel“ maha nii pea kui jalad. Teiseks, allesjäänud fileetükki puhutakse sisse uus elu. Eliksiiri nimetus on **rollikonflikt**. Et juhtuks „peaaegukriis“ – elustükke peab olema rohkem kui üks. /Meie versioonis, kui mäletate, - vähem kui üks. Tähendab jäätmekasti sisuga võiks täitsa piirduda./

Nii üritatakse seletada usaldamatuse teket: süsteemisestest ebakõlade abil, mis vastastiku piiravad rolliootuste täitumist. Eriti veenvalt see peab kõlama, kui osutada võimule, staatuse süsteemiga seotud piirangutele... Miks ka mitte? See on nii mõistlik – säilitada usaldust võimustüsteemi. Pöörata süsteemivastastest nähud süsteemi enda kasuks, kriisist teha konflikti, konfliktist – skandaali, skandaalist – etenduse. Ja ongi jogg. ...

On sümptomaatiline, et muidu sisutihedas ja rolliteooria rakenduste seisukohalt õpetlikus monograafias (mis tänu Sorosele, on levinud üle Ida Euroopa) ei kohta ka ameerika sotsiaalpsühholoogia klassiku E. Eriksoni nime. Konflikte psühhoanalüüsiga välditakse väga hoolikalt, kuna selle vastu rolliteooria ei küüni, ja patustab ta antropoloogiast kindlameelsemalt: Erikson on uurinud teismeliste sõprust seoses identiteedikriisiga, samuti viimase katastroofilist sõltuvust lahendamata usalduskriisist ja moratooriumi vägivaldset katkestamist. Siiski see on tõsiteaduslik raamat.

Mida ei saa öelda F.Fukujama publitsistika kohta. Kuigi teda ohtralt tõlgitakse eesti keelde. „Kuidas peatada usaldamatuse kasvu?“ – Olevat probleem #1 maailmas. Ei taha uskuda libateadlast ja libafilosoofi. Aga kui Eesti poliitikud ja ärieliit, kes teda kangesti usaldavad, tahavad ise järeleproovida, kui ohtlik on usaldamatuse tingimustest mängida rahvusvähemuste identiteedikriisiga, siis Eestis on eksperimendiks kõik valmis...

Turner, Victor (1974). *The Ritual Process: Structure and Anti-Structure*, Harmondsworth. /on venek tõlge: В.Тэрнер, *Ритуальный процесс. Структура и антиструктура*. В сб. Символ и ритуал, сост. В.А.Бейлис, Наука, М., 1983/

Turner, Victor (1987) *The Anthropology of Performance*, In: The Anthropology of Performance, En Victor Turner (comp.), PAJ Publications, New York. p 72 - 98.

TEKSTITABEL L-1

INGERISOOMLASTE AJALOO ÜLEVAADE – REPRESSEERITAVA VÄHEMUSE SAATUS

Ingerimaa piirjooned on: läänes Narva jõgi; põhjas vana Soome piir ehk Rajajõgi; idas Laadoga rand ja Lavajõgi (Lavajoki); edelas Stolbovo rahuga (1617) kokkulepitud piir.

<400.a. Novgorodimaa rahva koosseis>

12.-13. sajandil läksid soome hõimud Novgorodi ja hiljem Moskva võimu alla ning võtsid omaks õigeusu. Järgnevaid sajandeid Ingerimaa ajaloos iseloomustavad eelkõige Rootsi ja Venemaa vahelised piiritülid ning sõjad, mis lõppesid lühikeseks ajaks Stolbovo rahulepingu sõlmimisega.

<100.a. Rootsi aega: põgenemine ja uusasukad Soomest>

Ingerimaa liideti Rootsi kuningriigi koosseisu. Sellele järgnes õigeusklike põgenemine Ingerimaalt ja luteriusuliste soomlaste ümberasumine Soomest Ingerimaale. Seda soodustasid maksuvabastused ning vabastamine sõjaväekohustustest. Kokku loendati ümberasuajaid ligi 20 000. Kui Venemaa vallutas Põhjasõja käigus (1700-1721) Ingerimaa, oli soomlaste arv selleks ajaks kasvanud juba 70 000-ni ja moodustas 75% elanikkonnast.

<300.a. Peterburi kubermangu põlisasukad: Soome autonoomia varjus>

Luterluse, soomekeelse kultuuri ja hariduselu arengut soodustas Soome liitmine Venemaaga 1809.aastal. 1785. avati Kolppanas esimene soomekeelne algkool, 1863.aastal asutati samas soomekeelne õpetajate seminar. Tänu sellele said 1913.aastal Ingerimaal 229 koolis 8000 last soomekeelse hariduse. 1918 aastani jõuti korraldada seitse laulupidu. Ingerisoomlaste arvukus oli tõusnud 160 000-ni.

70.a. NÕUKOGUDE AEGA

<1. "revolutsioonijärgse autonoomia" kümnend>

1917.aasta sündmustest lootsid ingerisoomlased esialgu palju. Tartu rahuga Eesti ja Venemaa vahel 2. veebruarist 1920 liideti osa Lääne-Ingerist Eesti Vabariigi osaks. Tartu rahulepinguga Soome ja Venemaa vahel 14. oktoobrist 1920 lubati Petrogradi kubermangu soome elanikele laialdast autonoomiat. 1921 tegutses 34 luteriusu kogudust.

<2. Sõjaeelsed repressioonid: pooled küüditatud>

1928.aastal alustas stalinlik võim talude likvideerimist ja põllumajanduse sundkollektiviseerimist, millega kaasnes inimeste massiline represseerimine. *Esimesena sattus löögi alla Põhja-Ingeri, kust küüditati 18 000 inimest. Teise suure küüditamise käigus 1935. aastal saadeti välja 7 000 ning 1936.aastal veel 20 000 inimest.* Repressioonide haripunkt oli 1937. aasta, kui likvideeriti Ingerimaa luteriusu kirikud, soomekeelsed koolid, väljaanded ja raadiosaated. Repressioonide tagajärjel vähenes Ingerimaa elanikkond 50 000 inimese võrra, kusjuures enam kui veerand nendest kaotas elu. *1941. aasta septembris hõivasid Saksa väed suurema osa Lääne- ja Kesk-Ingerist, Põhja-Ingerist aga küüditati kõik 27 000 soomlast Siberisse.*

<3. Saksa okupatsioon: teine pool ümberasunud Eesti kaudu Soome>

Ülejäänud ingerisoomlased (umbes 65 000) jäid sakslaste okupeeritud alale. Sõjaviletsus sundis ingerisoomlasi ümber asuma Eestisse ning **1942.aasta lõpus oli neid Eestis juba 18000**. Saksamaale oli asunud 3000 ingerisoomlast. Vastavalt Soome ja Saksamaa vahelisele kokkuleppele algas 1943. aasta märtsis Paldiski kaudu ingerisoomlaste ümberasumine Soome. Kõik aga ei soovinud Soome minna. **Ingerimaale jäi 4000, Eestisse 3000 soomlast.** *Eestist ja Saksamaalt Soome siirdunud ingerisoomlaste koguarv ulatus 63 000-ni.*

<4. Sõjajärgne repressioon: tagasitoomine Venemaale ja ümberasustamine>

Soome ja N Liidu vaherahu alusel nõudis viimane kõigi "NSV Liidu kodanike" väljaandmist, lubades neil naasta koduküladesse. 1944. aasta detsembris - 1945. aasta jaanuaris jõudis Soomest N. Liitu ligi 58 000 ingerisoomlast, *umbes 5000-l inimesel õnnestus põgeneda Rootsi. N Liitu tulnutest ei pääsenud keegi kodukohta, vaid nad asustati Venemaa aladele, Kalinini oblastist ja Karjalast kuni Sverdlovski oblastini.*

<5. Vaikne tagasitulek ja imbumine Eestisse>

Paljudel ingerisoomlastel oli juba sõjaajast Eestis tuttavaid ning seetõttu asusid nad omal riisikol peatselt siia elama, leides siin ka tööd. *Kuid 40-ndate aastate lõpus sundis nõukogude võim nad Eestist lahkuma.* Ise võisid nad elukohta valida alles pärast 1956. aastat. Et eestlaste keel ja kultuuritraditsioonid olid ingerisoomlastele lähedased, siis asusiki paljud nendest taas Eestisse elama. Ingerisoomlaste surutud olek nõukogude ajal kestis kuni 80-ndate aastate lõpuni. **1989. aastal elas Eestis 16 500 ingerisoomlast*.**

EESTI AEG

<6. Uus "revolutsioonijärgne autonoomia" ja osaline ümberasumine Soome >

Kui algas Eestimaal eestlaste rahvuslik ärkamisaeg sellega kaasnes ka ingerisoomlaste rahvusliku eneseteadvuse tõus ja oma olemasolu julge avalikustamine...

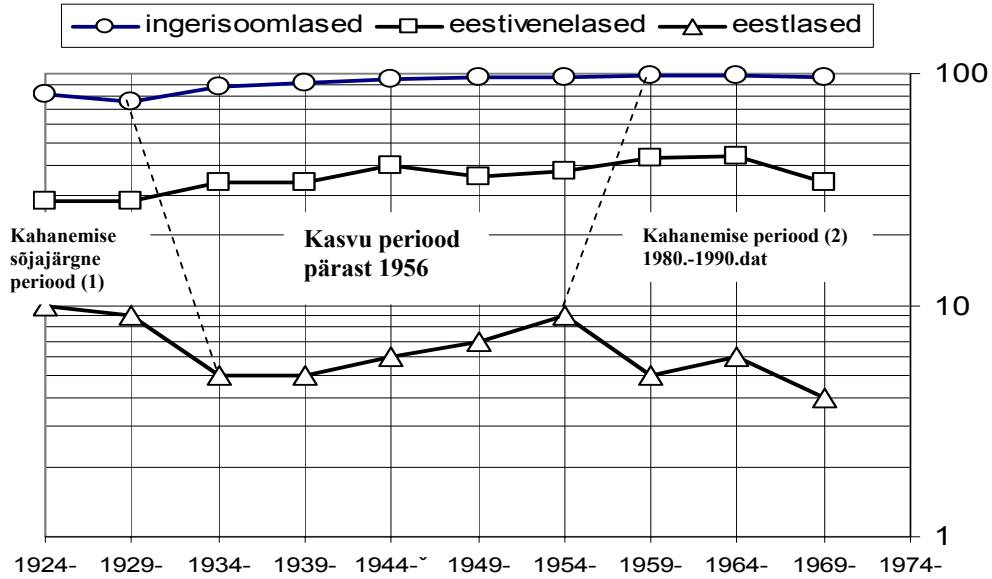
< Ajavaheajal 1989-1998. Eestist Soome asus elama umbes 5000 ingerisoomlast.

2004. a. ingerisoomlased esimestena Eestis realiseerisid oma kultuuriautonoomia õigused.>

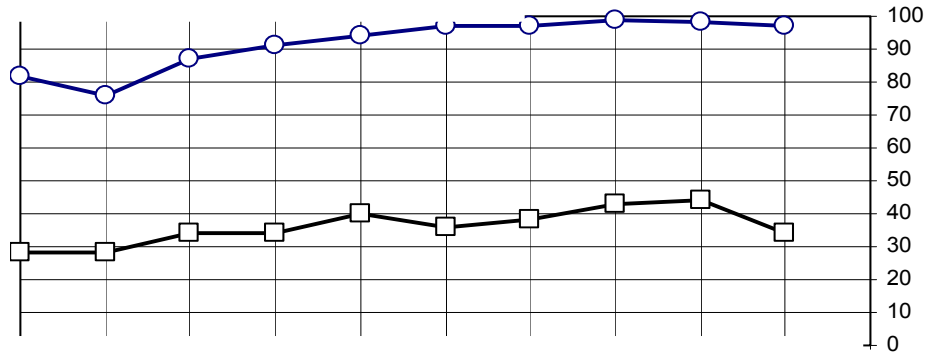
ALLIKAS: Eesti ingerisoomlaste Liidu kodulehekül.

(Nurksulgudes autori tekst)

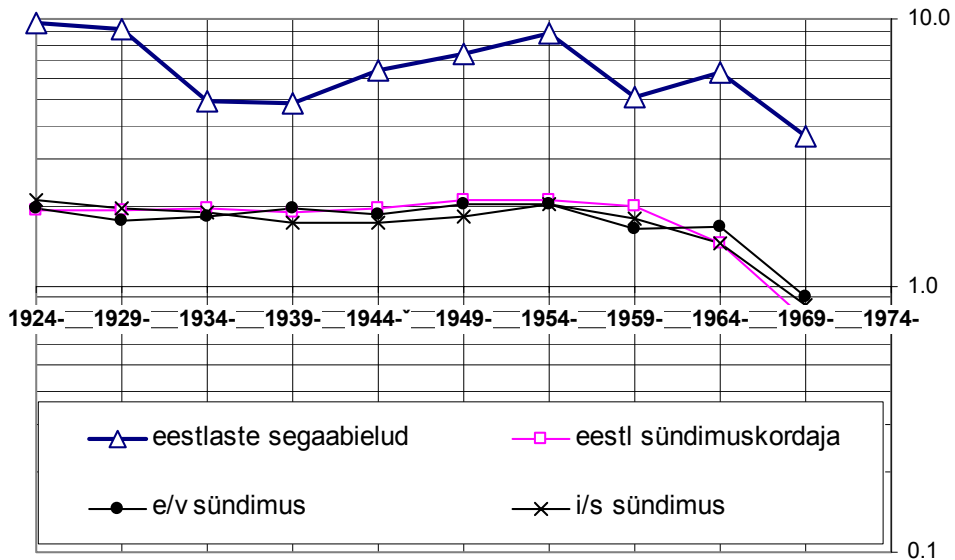
Segaabelude jaotus sünnikohortides, %

A) LOGARITMILINE SKAALA

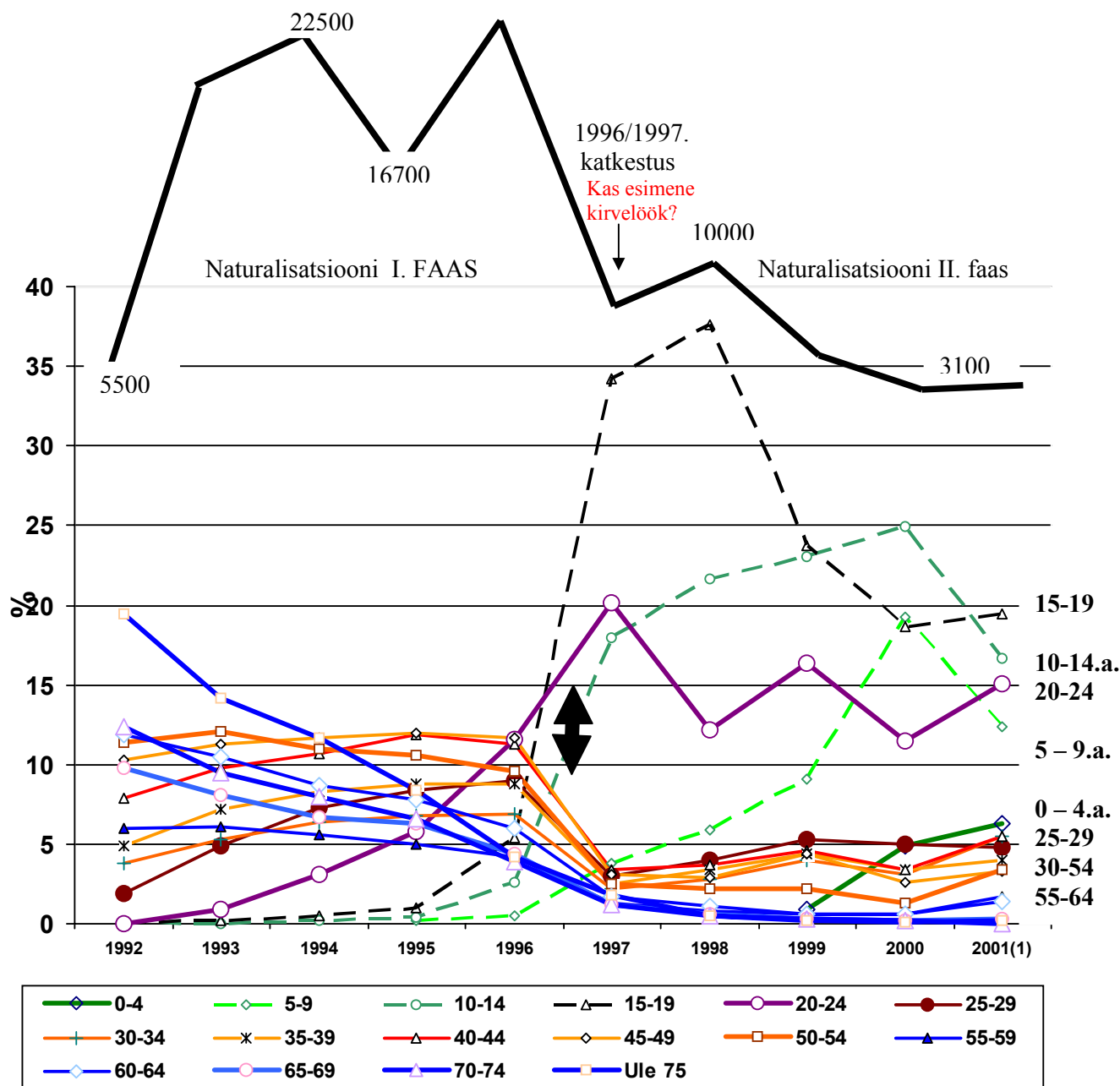
B) KOMBINEERITUD SKAALA, %, kordaja

Joonis L-1. Eestivenelaste ja ingerisoomlaste (eestlastega) segaabelude korreleeruv dünaamika eestlaste segaabelutrendide põhjal

MIS TEGELIKULT TOIMUB NATURALISATSIOONI-KÕVERA KATUSE ALL?

Vanusrühmade osakaalud naturalisatsiooni protsessis esimese kümnendi jooksul, %

ALLIKAS: KMA, Rahvastikuregister, autori töötlus (tabelisisu analüüs vt Mihhailov (2006))

Märkus ©:

Andmed on autori teadusliku uurimustöö tulemused. Uurimus viidi läbi autori juhtimisel koostöö raames Eesti Demograafia Instituudi ja EV Siseministeeriumi välismaalaste osakonna vahel 2000/2001.a..